

CHARTING 2022 TRENDS for MOLDOVA

2022 – Tendințe și perspective

2022

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) "Viitorul"

www.viitorul.org

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) “Viitorul”

CHARTING 2022 TRENDS FOR MOLDOVA

2022 – Tendințe și perspective

Chișinău, 2022

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, cu activitate în domeniile: analiză economică și socială, buna guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor, consolidarea societății civile, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise și modernizate în Republica Moldova.

Administrația IDIS „Viitorul” și Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” nu poartă răspundere pentru estimările și opiniiile prezentate în cadrul acestei publicații.

Opiniile exprimate aparțin autorilor. Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorilor acestei publicații trebuie să conțină referință la IDIS „Viitorul”.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”
str. Iacob Hîncu 10/1, mun. Chișinău
MD-2005, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 22 18 44, Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org, office@viitorul.org

Cuprins

Introducere.....	6
Internațional: Previziuni, realinieri, tendințe globale, Igor MUNTEANU, expert în relații internaționale, IDIS „Viitorul”, fost Ambasador	7
Național: Tendințe și perspective în domeniul securității și apărării naționale, Dumitru MÂNZĂRARI, cercetător asociat la SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) din Germania.....	15
Național: Justiția și combaterea corupției, Vladislav GRIBINCEA, președinte, Centrul de Resurse Juridice din Moldova.....	18
Național: Sectorul finanțier în proces de recuperare și reziliență, Veaceslav IONIȚĂ, expert în politici economice, IDIS „Viitorul”.....	21
Național: Comerțul extern al Republicii Moldova, Veaceslav IONIȚĂ, expert în politici economice, IDIS „Viitorul”	25
Național: Noua agendă de asociere UE-RM în 2022, Carolina UNGUREANU, vice-director, IDIS „Viitorul”	27
Național: Perspectivele parteneriatului strategic cu România, Ion TĂBÂRȚĂ, analist politic, IDIS „Viitorul”	30
Regional: Instituții pluraliste și conflicte teritoriale, Ion MANOLE, director executiv, Promo-LEX	34
National: Perspective pentru sănătatea publică, Rodica GRAMMA, expert în politici de sănătate, IDIS „Viitorul”.....	36
Național: Protecția consumatorului și perspectivele sectorului de energie, Ion MUNTEAN, expert în politici de energie, IDIS „Viitorul”.....	40
National: Descentralizarea / politici teritoriale, Valentina CASIAN, primar al municipiului Strășeni, Asociația Orașelor / CALM.....	43
Referințe bibliografice.....	46

Introducere

Scopul acestei publicații este de a oferi publicului interesat un instrument de previzionare a evenimentelor esențiale în anul 2022. Metoda noastră nu se limitează la crearea de scenarii alternative, ci extrapolează tendințe și cauzalități probabile în 2022.

Anul 2022 este plin de semnificații istorice și aniversări notorii. Se împlinesc 75 ani din momentul în care președintele Harry Truman a cerut (la 12 martie 1947) Congresului SUA susținerea politică pentru a mobiliza SUA în sprijinul libertății națiunilor europene într-o perioadă postbelică complicată, în care URSS ar fi putut subjugă militar toată Europa, nu doar pe cea aflată sub control miliar după înfrângerea Germaniei hitleriste, un posibil dezastru în care națiunile europene ar fi putut fi ocupate militar de către URSS, mobilizând la scurt timp, printr-un discurs celebru al secretarului de stat, George Marshall (5 iunie 1947), Planul de asistență economică și politică al Europei. Iar, din 1 iulie 1947 datează cea mai lungă telegramă a unui diplomat american, semnată cu pseudonimul „Mr X” și care a fost tipărită imediat de către prestigioasa revistă Foreign Affairs (1 iulie 1947). Telegrama îi aparținea diplomatului puțin cunoscut pe atunci, George Kennan, însărcinat cu afaceri la Ambasada SUA din Moscova, care explica în misiva sa de 5.000 de cuvinte acțiunile pe care SUA trebuie să le întreprindă pentru limitarea expansionismului sovietic postbelic¹, care va servi peste 40 de ani ca o doctrină reală a descurajării în politica externă, de securitate și apărare a Occidentului.

Anticipăm în anul 2022 mai multe turbulențe, evoluții neanticipate (black swan) și tendințe, care vor avea un impact semnificativ. Anul trecut s-au împlinit 30 de ani de la disoluția URSS, iar efectele sale nu s-au stins pe deplin. Astăzi, privim cu multă îngrijorare la planurile Rusiei de a-și revendica „sfera sa de interese exclusive”, încercând să obțină concesii semnificative prin șantaj geopolitic în schimbul renunțării la invadarea Ucrainei. Pericolul unei (noi) invaziile militare a trezit din amotire geopolitică Europei de Est și Centrale, care de-a lungul istoriei, a furnizat suficient material geopolitic pentru confruntări reci și fierbinți. Suntem, astfel, la intersecția unor noi scenarii, noduri decizionale, posibilități în care fiecare dintre opțiunile posibile comportă riscuri și costuri, atât pe plan extern, cât și intern, pe planul bunăstării colective. Traversăm un timp care ne testează intențiile prin faptele pe care ni le asumăm. Dacă această pandemie ne-a învățat ceva, atunci acest lucru ține de cum să fim rezilienți, adaptabili în condiții de incertitudine. Va trebui să descoperim talentul de a ne afirma valorile, de a construi și de a crea oportunități.

Am considerat util să invităm la elaborarea acestor predicții pentru anul 2022 o seamă de autori, personalități cunoscute pe domeniile lor profesionale, care și prezintă în acest format analiza și pronosticurile lor pentru anul care abia s-a început.

Igor MUNTEANU

Previziuni, realinieri, tendințe globale

Igor MUNTEANU, expert în relații internaționale, IDIS „Viitorul”, fost Ambasador

Turbulențe și realinieri

Anul 2022 continuă seria de tranzitii multiple ale ordinii internaționale. Provocările anului țin de împletirea și fuziunea mai multor crize sistemice, printre care evidențiem: gestionarea unei pandemii globale, instabilitatea globală cauzată de relansarea conflictelor între marile puteri, pe fundalul sporirii inegalităților, contestarea ordinii și convențiilor internaționale, relativizarea ori chiar suprimarea autorității organizațiilor internaționale multilaterale, pe fundalul unor tendințe ample de "deglobalizare". Fenomenul descris pe îndelete într-o serie de articole și studii consacrate subiectului ține de procesul deglobalizării extinse ca o nouă formă de normalitate în relațiile internaționale și care se va manifesta prin accentuarea unor disensiuni și conflicte reale între puteri regionale hegemonice, testând rezistența alianțelor existente sau diminuarea și flexibilizarea acestora în beneficiul unor noi forme de asociere embrionare.

Relațiile strategice existente între SUA și UE, China și Rusia au intrat de curând într-un proces rapid de reevaluare și transformare, marcate de intersecții decizionale și alegeri cu rezultat incert. Menționăm, în acest context, incertitudinile unor alegeri planificate în 2022, care ar putea marca soarta unor președinți în Franța (Macron), Ungaria (Victor Orban), dar și în Brazilia (Bolsonaro), China (Xi Jinping).

Președintele Recep Tayyip Erdogan se va pregăti alert de alegerile din 2023, care-i promite fie un „exit” politic salvator, fie opțiunea rămânerii la putere cu prețul unor represalii săngheroase ale opoziției. În Germania, noul cancelar Olaf Scholz, liderul victorios al SPD, va trebui să demonstreze că poate gestiona eficient moștenirea predecesorului cancelar, Angela Merkel, care a guvernat Germania în numele unei coaliții stabile CDU-CSU mai bine de 16 ani. Peste ocean, președintele Joe Biden va trebui să dea un examen serios în alegerile legislative (mid-term elections), în care democrații vor fi supuși unor critici severe din partea oponenților republicani. Mult mai relaxat, și președintele Vladimir Putin este autorul unor jocuri de putere, care întesc construirea unei moșteniri geopolitice, care ar confirma anexările recente de teritorii străine, în contextul unei succesiuni de putere în Rusia. Își, pentru că cea mai bună apărare este atacul, Rusia a lansat unul dintre cele mai sofisticate ofensive geopolitice. Politica de șantaj, ori suspans, camuflată în spatele unor intenții ostile, care pot fi transformate rapid, datorită celor peste 125.000 de militari și tehnică militară mobilizați să intervină militar în ocuparea de noi teritorii din Ucraina, întărește percepția de insecuritate. Într-o etapă „post-Merkel” și „post-Trump”, UE și SUA vor trebui să dedice mult mai multă solidaritate, atenție și resurse pentru a depăsi pericolul unui recul semnificativ în favoarea adversarilor săi geopolitici.

Cu Xi Jinping, China a devenit mult mai assertivă în străinătate, întărindu-și controlul autoritar, iar cu Donald Trump la Casa Albă, relațiile sino-americane s-au antagonizat până la o politică de descurajare, suspiciune și chiar a unui consens bipartizan după care preeminența globală a SUA este amenințată de ambii Chinei. Rivalitatea sino-americana va continua și în 2022 la nivel: politic, militar și economic, sporind concurența între puterile globale și percepția unor amenințări iminente. Conflictul este ideologic și real politic. SUA se vede un campion al democrației de tip occidental, liberal-democratic, în timp ce Xi Jinping este susținătorul unui model al controlului colectiv de stat total asupra indivizilor, superior în opinia partidului comunist chinez față de disfuncționalitățile democrației occidentale. Conflictul real este generat de dinamica creșterii economice chineze pe plan global, deficitului balanței comerciale SUA-China, progreselor majore ale Chinei din ultima vreme pe dezvoltarea unor tehnologii de vârf, spațiu cosmic, AI, bioinginerie, proiecte de infrastructură și comerț modern, dar și ofensiva investițiilor chineze pe plan global, completată de o politică agresivă de proiectare a puterii sale externe, soft și hard, într-o lume puternic schimbată de pandemie și instabilitate. În anul 2022 există o mare probabilitate de invadare a Taiwanului³, alternând diverse forme de embargo cu măsuri subversive. Acest model de impunere a forței în raport cu vecinii și de extorcere a concesiilor prin șantaj ar putea deveni foarte popular în 2022, în cele peste 53 de conflicte nestinse din Africa (Etiopia/Egipt/Siria), Asia (Myanmar, Filipine, Tailandă) sau America Latină, urmărind obținerea exclusivității de folosire a unor resurse naturale esențiale (gaze, apă, hidrocarburi), crearea de protectorate (pe temeuri de ideologie ori identități etnice sau religioase).

Anul 2022 începe cu o revoltă populară în Kazahstan, un „black swan” (lebădă neagră), în terminologia lui Taleb, care a fost ușor înăbușită, fiind etichetată ca o „tentativă de lovitură de stat”. Autoritățile au cerut ajutor militar extern și au obținut militari trimiși din partea OTSC (Organizația Tratatului pentru Securitate și Cooperare), organizație patronată de Rusia. Este prima dată când OTSC autorizează trimiterea unui contingent de militari la cererea unui stat membru pentru „restabilirea ordinii constituționale”, creând un precedent pe care și alte regimuri autoritare ar putea să-l ceară mai târziu. Revolta a avut ca pretext scumpirile la energie, dar a degenerat ușor în violență, jafuri și reprimarea săngeroasă din partea trupelor loiale regimului. Protestele au purtat o puternică tentă contra clanurilor fostului președinte Nazarbayev, având un puternic impact pe plan intern și extern, datorită bogățiilor uriașe depozitate în această țară și a unei tranziții politice de succesiune abia începute. Înăbușirea revoltei a alimentat speculații că Rusia ar fi fost interesată în destabilizarea regimului, folosindu-se mai târziu de OSTC pentru a-și instala și menține o prezență militară și economică solidă, care ar fi controlat o regiune imensă din Asia Mijlocie, în detrimentul altor jucători geopolitici activi (China, Turcia, SUA). Cu toate acestea, Rusia a acceptat să-și retragă contingentul militar, la solicitarea autorităților, amânând un scenariu tentant, dar promîțând să revină dacă va fi nevoie pe viitor.

În perioada 10-12 ianuarie, Rusia a purtat discuții cu SUA, NATO și OSCE asupra propunerilor sale, care s-au încheiat fără nici un rezultat, ceea ce ar putea servi drept pretext Rusiei să-și îndeplinească proiectul initial de a-și extinde capturile teritoriale în Ucraina, ori de a-și convinge „selectoratul” (publicul intern)⁴ că tactica amenințărilor cu aplicarea forței este cea mai bună dintre cele

existente în raport cu SUA și NATO. Din păcate, UE a fost marele absent la discuțiile de la Geneva, chiar dacă oficialii americanii și NATO au menținut canale de comunicare deschise cu toate statele europene, anunțând categoric că „nimic nu se va decide în Europa fără europeni” și că „nimic nu se va întâmpla în Ucraina fără ucraineni”, contracarând propaganda rusă de a băga zâzanie între europeni și americani, insularizându-i pe central și est-europeni față de alți europeni, cei veritabili ai Europei Occidentale. UE va adopta oricum o politică de autonomie strategică, un concept francez, care coincide cu președinția Franței în Consiliul de Miniștri al UE, cu scopul creării de capabilități militare europene distincte de NATO.

În anul 2022, un conflict militar pe teritoriul Ucrainei este posibil, deși nu poate fi calificat ca imminent, iar formele sale hibride s-au putut observa imediat după încheierea consultărilor cu OSCE, printr-un atac cibernetic masiv asupra serverelor și bazelor de date ale Guvernului Ucrainei. Si alte atacuri malicioase rămân plauzibile, ca și o invazie militară cu mijloace clasice, ceea ce ar răsturna echilibrul fragil existent în lume. Pare evident că aceste jocuri în „negocieri” asupra unei posibile invaziilor în Ucraina servesc Kremlinului pentru a obține 1) punerea în funcțiune a conductei sale Nord Stream2, 2) punerea în discuție a întregii arhitecturi de securitate europeană, în contrabalanță cu anexiunea Crimeii, nerecunoscută pe plan internațional, 3) stimularea unor diferențe în interiorul Occidentului, testând elasticitatea acestuia la o criză iminentă, concurentă cu rolul de partener comercial indispensabil pentru anumite grupuri de companii influente în Europa, 4) marcarea aniversării de 100 de ani de la înființarea statului sovietic, URSS (30 decembrie 1922) este un factor subiectiv major, care explică motivele intime ale lui

Putin de a accepta anumite riscuri în contul unui triumf la care visează. Astăzi, 50% dintre ruși consideră că NATO și Occidentul sunt vinovate de situația lor economică mai proastă decât acum câțiva ani (sancțiunile), iar 16% dintre ruși acuză Ucraina de izolare internațională a Rusiei. Moscova exploatează abil aceste frustrări creând, aparent cu ritmuri invizibile și haotice, un plan geopolitic de durată, care își propune să adune „cioburile” fostului stat sovietic după modelul anului 1922, cu anexele sale ulterioare. Dislocarea efectivelor sale combative (120.000 de militari ruși, înzestrăți cu cele mai moderne echipamente de luptă și sisteme de atac, superioare capabilităților armatei ucrainene), dar și amplasarea de efective de atac la bazele sale militare din Belarus și peninsula Crimea creează toate condițiile unei invaziilor scară largă, la primul semn al liderului de la Kremlin, deși motivațiile acestuia sunt mult mai greu de prezis decât contorizarea efectivelor dislocate pentru operațiunile militare.

Pandemia va continua să bântuie și în 2022 populația lumii. Ultima mutație a Covid-19, Omicron, s-a răspândit în peste 100 de state⁵, iar numărul celor infectați se dublează în fiecare zi. În acest context, predicțiile OMS după care pandemia ar putea fi stopată par a fi prea optimiste. Obținerea unei rate de vaccinare de 75% din populație ar fi decisivă pentru imunitatea colectivă, dar greu de atins. Ultima modificare a virusului a devenit dominantă în SUA, Marea Britanie, Franța, Italia, iar măsurile sporite de restricție au fost reluate în majoritatea țărilor UE. Noul val pandemic întărește un sentiment global de nesiguranță, incertitudini și acces inegal la serviciile de sănătate. Situația se complică din cauza unei rezistențe la vaccinare și a unor continente întregi nevaccinate. Numai 10% din populația Africii este în acest moment vaccinată, iar în unele state est-europene rata

vaccinării abia trece de 20%⁶. Recuperarea este lentă și din cauza sistemelor fragile de sănătate publică, impactul economic al pandemiei asupra unor țări sărace este dezastroz. După un declin estimat la cca 4% PIB global în anul 2020, majoritatea economiilor consolidate au revenit la o rată de creștere economică de până la pandemie (SUA, China, India și SUA), mai puțin Africa și America Latină. Recuperarea se amâna în cazul statelor vulnerabile energetic.

1. Revoltele populare sapă din temelie regimurile autoritare

După Belarus, care a trecut printr-o tentativă de schimbare democratică a puterii la scrutinul din 2020, și alte regimuri autoritare au cunoscut serii de proteste. Nimeni nu s-a așteptat că din primele zile ale anului 2022 va izbucni o revoltă în Kazahstan, având faima unui stat prosper, stabil și atractiv, în ciuda cleptocrației, clanurilor și corupției sale. Revolta a izbucnit de la o decizie care dubla costurile gazului lichefiat, dar motivele sale reale ţin de inegalități profunde și sistémice, menținerea unui clan influent prin controlul rigid al industriilor extractoare și aparatului de represiune. Protestele au degradat ușor în violențe, iar ciocnirile cu trupele loiale regimului au generat zeci de victime, spargeri de magazine și incendieri de sedii guvernamentale, încheindu-se cu sute de morți și peste 10.000 de arestați. Revolta a început la Zhanaozen, dar s-a extins rapid în toate orașele importante din Kazahstan, ocupând Astana. Prima reacție a președintelui Kassym-Jomart Tokayev a fost să acuze inițiatorii acțiunilor de „terorism” și să ordone trupelor de ordine să tragă în oameni. Înainte de toate, Tokayev a demis guvernul și a instituit stare de urgență în toată țara, dar măsura nu a temperat revolta. Abia după ce opoziția a început să se consolideze în jurul unui nucleu cu revendicări politice,

cerând formarea unui guvern de tranziție și atragând de partea sa o parte din trupele de poliție și securitate, în panică, Tokayev a cerut sprijin militar din partea Rusiei pentru restabilirea ordinii⁷, declarând că țara sa este atacată de 20.000 de teroriști instruiți în străinătate. Este primul caz în care forțele militare ale Organizației Tratatului pentru Securitate și Cooperare (OTSC) sunt folosite pentru a calma o revoltă internă, creând un precedent pe care mulți autograți din regiune îl va păstra în rezervă, replicându-l. Însă, această intervenție ar putea trezi nemulțumiri din partea populației kazahe, dar și din partea unor concurenți geopolitici ai Rusiei: Turcia și China. În timp ce Turcia este un fel de lider al statelor spațiului turanic/turcofone, din care face parte și națiunea kazahă, China este unul din cei mai mari investitori în Kazahstan, și liderul incontestabil al OCS (Organizația de Cooperare de la Shanhai), ambele organizații având un rol economic și politic major în toate statele Asiei Mijlocii, ceea ce explică reacția glacială a Beijingului la trimiterea militarilor OTCE la prima chemare a unui președinte fără guvern. China are de apărat în regiune uriașul său proiect geopolitic, „Brâul Mătăsii” („Silk belt/road”), iar Turcia nu și ascunde intenția de a se instala în calitate de lider regional într-o regiune de națiuni înrudite. Întrebarea cheie este dacă în noul context, deschis la începuturile anului 2022 de o mare „lebădă neagră”, Rusia va fi capabilă să acționeze simultan contra concurenților săi geopolitici (Turcia, China), va fi obligată să-și revadă planurile sale beligerante în Ucraina, în condițiile unei presiuni adăugătoare, ori va merge pe proiectul său inițial, folosindu-seabil de rolul de „pacificator” pentru a-și impune controlul asupra resurselor naturale din această țară: gaze și petrol, porturile la Marea Caspică, uriașele rezerve de uraniu, cărbune și alte resurse, un adevărat Klondike pentru Rusia. Noi estimăm că Rusia nu va putea gestiona

simultan mai mulți „cartofi fierbinți”, astfel încât va trebui să fiarbă rețeta sa de ancorare a Transcaucaziei pentru o perioadă mai lungă, concentrându-se prioritari pe Ucraina, fără răspunsuri care i-ar conveni la costuri mici.

2. Autonomia strategică europeană (ASE) într-un context de securitate contestat

În 2022, UE va adopta o politică de autonomie strategică, un concept care ridică multe discuții aprinse, notabil fiind scepticismul central-europenilor (Polonia), care se tem că acest curs ar slăbi Alianța Nord-Atlantică, într-un moment în care s-ar cere unitate și reziliență. Conceptul se bucură, însă, de tracțiunea politică franco-germană, mobilizată de volatilitatea strategică din perioada administrației Donald Trump, care a pledat ca Europa să-și achite prioritar costurile apartenenței la NATO, amenințând cu plecarea sa din Europa. Fisurile nu au fost pe deplin reparate, iar în 2021, președintele Joe Biden a autorizat o retragere abruptă din Afganistan, după care a urmat un conflict generat de pierderea unui mega-contract militar cu Australia⁸, iar de curând, administrația SUA a agreat un format de discuții cu Rusia pe subiectul securității europene, separat de europeni. Aceste evoluții au determinat Franța să insiste pe necesitatea adoptării unei autonomii strategice europene, care va avea loc în martie la Summitul European de Apărare, care coincide cu președinția Franței în Consiliul de Miniștri al UE. Deloc întâmplător, aceste inițiative sunt utile și pentru creșterea șanselor actualului președinte francez, Macron, la alegerile din aprilie 2022. Autorii conceptului susțin că „apărarea și securitatea europeană trebuie să completeze capabilitățile NATO”⁹, care va adopta, la rândul său, în anul 2022, un nou Concept strategic al alianței. Autonomia strategică a

devenit, în versiunea diplomației de la Quai d'Orsay, cheia de boltă a politicii externe franceze, obținând susținerea Comisiei Europene,¹⁰ al cărei Președinte, Ursula von der Leyen¹¹, susținea că UE „trebuie să devină un actor geopolitic puternic, care știe să folosească limbajul puterii”¹².

Promotorii își doresc să întărească capacitatele militare proprii în Europa, inclusiv prin adoptarea unei noi doctrine militare europene, aşa-zisul „Compas Strategic” (martie 2022)¹³, accelerând cooperarea militară și integrarea efectivelor statelor membre, ca forță distinctă, dar nu și opusă NATO/SUA, pentru că UE nu poate rămâne codașă la procesele globale complexe în care este implicată¹⁴. Peste ocean, aceste planuri sunt tratate cu îngăduință acum, dar și cu îndoială,¹⁵ pe motiv că statele care-l doresc atât de mult nu-și onorează obligațiile la bugetul actual al Alianței. Notăm că între 20-30 iunie 2022, Alianța NATO va adopta, la Madrid, noul său concept de securitate și apărare, iar primele discuții pe dimensiunea de apărare și securitate transatlantică UE-SUA¹⁶ vor avea loc în februarie, urmărind să întărească capacitatele de coordonare, interoperabilitate și complementaritate, mobilitatea militară în situații de criză, iar cu noua criză în relațiile cu Rusia, cadrul euroatlantic este cel mai propice pentru a spori efortul colectiv. Notăm că acest dialog UE-SUA deschide accesul autorităților europene competente spre cca 60 de programe militare comune, având ca scop întărirea și modernizarea capabilităților aeronautice, spațialelor europene, utilizarea tehnologiilor cu drone și cercetare, crearea de noi capacitați de apărare, răspuns la vulnerabilități cheie ale statelor aliate. Moscova nu pierde timpul, încercând să testeze unitatea și solidaritatea alianței. Astfel, unele state europene își doresc flexibilitate în raport cu Rusia, deplângând efectele

sancțiunilor aplicate Rusiei, dar și Chinei¹⁷. La rândul lor, statele UE din Europa Centrală și de Est se tem că autonomia strategică și posibila slăbire a relațiilor cu SUA va genera mai multă instabilitate, „free-riding”, ori chiar porțiile deschise pentru acțiunile Rusiei orientate spre dezbinare și conflicte, când este cea mai mare nevoie de solidaritate și rezistență. Anul 2022 va însemna un adevărat examen pentru relațiile transatlantice și capacitatea de rezistență la deglobalizare.

3. Coabitarea cu Rusia: bullying geopolitic

Securitatea va fi, în 2022, mai precară decât oricând de la încheierea războiului rece, iar modul în care vom depăși turbulența va intra în istorie. La finele anului 2021, Occidentul s-a trezit cu o salvă de revendicări ultimative din partea Rusiei. Moscova a cerut garanții speciale de securitate scrise, susținând că din cauza valurilor de extinderi ale UE/NATO, Rusia se simte încercuită și că va răspunde cu fermitate oricăror tentații de a include Ucraina în NATO, cerând suspendarea oricăror activități militare, retragerea bazelor și instalațiilor din Polonia și România, la momentul anului 1997. Moscova susține că Occidentul ar continua să încalce niște obligații luate în 1990 de a nu se extinde spre hotarele rusești. În acest context, Moscova cere garanții scrise din partea SUA și NATO¹⁸ că nu va admite primirea Ucrainei în Alianță și că va elimina amenințările existente, acceptând în acest fel dreptul de a se opune extinderii pe viitor a Alianței NATO într-un spațiu în care Rusia ar avea „niște drepturi istorice”. Cererile pun la îndoială valabilitatea acordurilor încheiate de către NATO cu cei 14 aliați noi, care au aderat la NATO în ultimii 24 ani¹⁹, solicitând o revenire la situația anului 1997²⁰.

Ultimatumul continuă politica de șantaj din 2013/2014, care s-a încheiat cu anexarea peninsulei Crimeea și ocuparea unor largi

teritorii din Ucraina, urmate de sancțiuni internaționale masive asupra economiei și businessului rusesc. Ce oferă în schimb Rusia? Nu prea multe. Nu există nici o obligație care ar pune punct occupației Crimeii, regiunilor separatiste din Ucraina, Georgia și Republica Moldova, oferindu-se să nu amenințe securitatea SUA. Ironic, discrepanța izbitoare între concesiile cerute din partea SUA/NATO și ceea ce ar fi putut oferi în schimb, nu are altă explicație decât o uluitoare gândire utopică, care separă lumea în state rusofobe și state rusofile, ale cărei majoritate „își dorește retragerea inevitabilă a prezenței americane din Europa”, atribuind rezolvarea problemelor legate de securitatea continentului, statelor mari din UE, Franța și Germania, interesate de „autonomia strategică europeană”. Rusia insistă asupra diferențelor de statut între vechii și noii europeni, lovind astfel în unitatea tratatelor fondatoare ale UE, dar și în relația UE cu NATO, sugerând apăsat că sub presiunea unor amenințări iminente (credibile), apărarea colectivă transatlantică ar putea să nu mai funcționeze²¹. De fapt, Rusia a mai avut tentative de acest gen în trecut, atunci când a cerut (2009) semnarea unui Tratat privind noua arhitectură de securitate, propunere respinsă de NATO pe motiv că relațiile sale cu Rusia sunt suficient de bine reglementate prin Tratatul de bază din 1997, Carta OSCE privind Securitatea Europeană (1999) și Declarația de la Roma (2002)²².

Putin ar fi mult mai prudent decât se crede, susține totuși Dmitri Trenin²³. Într-un prim scenariu, Rusia are intenția și capacitatea de a cotropi militar Ucraina, extinzându-și teritoriile controlate și forțând o schimbare de regim la Kiev. Rusia consideră că alianțele occidentale (UE/NATO) nu se pot pune de acord, având propriile certuri interne, disensiuni deschise, lipsindu-i astfel timpul și concentrarea pentru a opri o nouă invazie

militară a Rusiei în Europa de Est. *Și Ucraina este divizată, având dispute intense între cele mai importante grupuri politice pro-europene.* Calculul la care recurge în acest scenariu Moscova este că Occidentul va rămâne divizat și distras, ceea ce-i va oferi un alibi în acțiunile sale militare contra Ucrainei, având de partea sa ușurința mobilizării de trupe, superioritatea militară, dar și dislocarea unui număr semnificativ de Grupuri de Atac (cca 70) cu un efectiv de cca 120.000 de militari la frontierele Ucrainei. Rusia știe că intervențiile sale sunt riscante, iar rezultatele – greu de prezis pentru regim, însă tentația de a testa vigilanța alianțelor Occidentului este mai mare. *Rusia a resimțit profund sanctiunile impuse în 2014 legate de anexarea Crimeii, dar a rezistat și chiar s-a adaptat noului context internațional.* Sanctiunile au blocat accesul la credite și investiții străine directe (ISD) în industriile rusești de perspectivă, pierderile fiind estimate la cca 50 mld. USD/an²⁴, însă ele nu au eliminat intențiile ostile ale Kremlinului, reușind să capitalizeze anexiunile, continuând să susțină regiunile separatiste în Georgia, Ucraina și Republica Moldova. *Rusia a reușit să încheie totuși construcția celei mai vaste infrastructuri energetice (Nord Stream2) – un instrument de influențare a UE, extinderea capacitaților sale de exporturi de gaze naturale prin ocolirea statele baltice, Polonia, Slovacia, Cehia și Ucraina.* Scenariul preferat de Kremlin este de a menține diviziuni între UE și SUA, sugerând că aderarea oricărui dintre statele din Parteneriatul Estic la UE sau NATO ar dăuna intereselor UE de a fi în siguranță sau de a face afaceri cu Rusia. Oferind cca 30% din gazele naturale consumate în UE, Vladimir Putin a decis să utilizeze anul 2022 pentru a-și juca cartea vietii sale – obținerea unei recunoașteri (în scris) din partea Occidentului asupra unei sfere de influență exclusivă în Europa.

Oficial, SUA nu a respins abrupt posibilitatea discutării acestor propunerii, dar a anunțat că negocierile privind securitatea europeană nu vor avea loc fără aliații europeni, condiție pe care Moscova o respinge. Deși există numeroși adepti ai izolării Rusiei printr-o politică amplă de descurajare²⁵, prin aplicarea de noi sanctiuni, decidenții occidentali înclină spre dialog și prudentă. *Voci influente din Europa compară evoluțiile din 2022 cu situația anului 1973, care a precedat adoptarea Actului Final de la Helsinki (1975), sugerând decidenților să nu respingă negocierile²⁶,* dar să răspundă Moscovei cu o salvă de petiții și contraproponeri, într-un proces de negocieri cu OSCE. Această linie de abordare strict germană sugerează ca punct de pornire modelul Ost-Politik, diplomația discretă („quiet diplomacy”) și etape consecutive, care ar redeschide negocierea unui nou Act Final Helsinki (1975), reafirmarea Cartei de la Paris (1990), reafirmarea Actului fondator al relațiilor Rusia-NATO (1997), Memorandumul de la Budapesta (1994), negocieri asupra sistemelor nucleare cu rază medie de acțiune, evacuarea sistemelor rusești „Iskander” din Kaliningrad, reluarea negocierilor Tratatului FACE, evacuarea militarilor ruși din Donbas, Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, renunțarea mutuală la atacuri cyber, reluarea colaborării în cadrul Consiliului Rusia-NATO.

Surse militare SUA au numărat 175.000 de militari ruși dislocați cu acest scop în Belarus, Crimeea și teritoriile adiacente enclavelor separatiste Donețk și Luhansk²⁷. Mai mult, Moscova a solicitat explicit să discute doar cu SUA, în format bilateral, fără UE, pe motiv că europenii „ar sabota negocierile” și că acordurile propuse ar depinde de Washington, singurul jucător global care poate mobiliza zboruri de bombardiere strategice la frontierele cu Rusia, care

operează sistem de rachete nucleare în Europa²⁸. Surse militare rusești au confirmat posibilitatea unor atacuri pre-emptive contra unor ținte NATO, sugerând astfel că Rusia este pregătită să aplique orice mijloace, inclusiv cele militare, dacă revendicările sale vor fi ignorate. La 24.12.2021, Rusia a testat rachetele sale hipersonice Zircon, comentând public că în acest fel propunerile conținute în tratatele transmise NATO și SUA vor fi mai convingătoare. Acest truc nu a dat rezultatul așteptat de Moscova la discuțiile purtate la Geneva (10-12 ianuarie), astfel încât s-a

trecut, abrupt, din 13 ianuarie, la atacuri cibernetice masive asupra serverelor și bazelor de date ale guvernului ucrainean. Concomitent, Rusia a accelerat transportarea de noi efective de luptă, i.e. elicoptere și aruncătoare de rachete în apropierea frontierelor Ucrainei. Eșecul constatat oficial de Moscova în urma acestor discuții ar putea fi folosit ca pretext pentru o serie de provocări militare multiple²⁹, care ar putea escalada cu mult peste zona de conflicte din Ucraina.

Național:

Tendințe și perspective în domeniul securității și apărării naționale

Dumitru MÂNZĂRARI, cercetător asociat la SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) din Germania

Principalele tendințe în anul 2022

Dimensiunea de securitate și apărare în Republica Moldova va fi puternic afectată de interacțiunea strategică între Federația Rusă și Occident pe problema ucraineană. Eliminarea oricărei prezențe occidentale din spațiul ex-sovietic a devenit scopul central al politiciei externe rusești. Din acest motiv, Ucraina a devenit o mare provocare pentru Rusia, servind drept principalul „zid de protecție” contra tentativelor rusești de a controla politic și militar țările foste-membre ale URSS. Rezultatul acestei confruntări între Rusia, pe o parte, și Statele Unite cu aliații săi NATO, pe altă parte, va determina intensitatea acțiunilor coercitive rusești pe continental European cu efecte directe asupra apărării și securității naționale pentru Republica Moldova. După ce Occidentul a refuzat propunerea Rusiei de a schimba Ucraina pe niște condiții superficiale, etichetate de Rusia drept „securitatea țărilor vest-europene”, riscul unei invaziilor convenționale ruse în Ucraina este redus. Acest fapt este un aspect pozitiv pentru Republica Moldova deoarece o invazie militară contra Ucrainei va fi, cel mai probabil, urmată de o operațiune militară contra Republicii Moldova, dar fără izolare teritorială oferită în prezent de o Ucraină anti-rusă. Pe plan regional, ne putem aștepta cel mult la anumite escaladări militare, dar și politice de tip „proxy” (prin intermediari). O excepție ar fi calculul greșit al Rusiei,

probabilitatea căruia este redusă, grație avertizărilor dure și clare ale Occidentului.

Riscuri majore de apărare și securitate

Pentru Republica Moldova, cele mai mari riscuri pe dimensiunile de apărare și securitate în 2022 țin de posibile escaladări militare și politice prin acțiune ale unor intermediari ale intereselor rusești (proxy). O asemenea formă de escaladare s-ar produce în două feluri: i) un „trigger” (declanșator) artificial → operațiune para-militară de tip „proxy”; ii) tensiuni social-economice provocate de forțe din exteriorul țării → proteste ghidate contra autorităților → înlocuirea conducerii țării prin una „pro-rusă”. Nu putem exclude implementarea simultană ori simbiotică a acestor două. Declanșarea (trigger) unei escaladări para-militare, prin intermediari (proxy), nu depinde de acțiunile Chișinăului, în sensul că el poate fi pornit indiferent de ce fel de comportament ar adopta actuala administrație, urmând exclusiv logica și interesele politice și operative ale Rusiei pe teritoriul Republicii Moldova. Singurul răspuns logic al autorităților ar fi doar să crească costurile declanșării unor asemenea operațiuni (proxy), ceea ce solicită existența unui mecanism eficient și robust de avertizare timpurie.

Răspuns la provocări

Un indicator esențial asupra nivelului de protejare al unei țări contra unor tentative de agresiune externă (directă sau indirectă, prin intermediari) este decizia de alocare a resurselor bugetare pentru sectorul de apărare și securitate. Un alt indicator relevant este calitatea acestor alocări bugetare, altfel spus – gradul de înțelegere a amenințărilor externe de către decidenții politici și investirea resurselor pentru a slăbi ori descuraja aceste amenințări. Republica Moldova are o prestație minimă la ambele captoare. Sub pretextul unei neutralități anunțate, decidenții politici au considerat necesar nu doar să ignore sistematic nevoile de apărare și securitate ale țării, dar au preferat să aloce fonduri exagerat de mari pentru menținerea unor forțe considerabile ale organelor de interne (poliție/carabinieri), pe care le-au folosit mai degrabă ca instrument coercitiv pe plan intern și de facilitare a extragerii rentelor. Această moștenire toxică a rămas neschimbată și astăzi sub actuala administrație. Rata finanțării poliției, dar și numărul excesiv de mare de polițiști pe cap de locuitor face ca Republica Moldova să fie comparabilă cu statele cu regimuri autoritare – „state polițienești”, care își folosesc aceste forțe pentru reprimarea opoziției politice sau protestelor democratice pe plan intern.

Un răspuns eficient la riscurile menționate mai sus ar fi decizia de a transfera o parte considerabilă din resursele alocate organelor de menținere a ordinii publice pentru sectorul apărare și securitate, subfinanțat și ignorant cu bună știință în procesul bugetar. Datorită existenței unor programe robuste de finanțare a poliției din partea partenerilor externi, această redistribuire de fonduri ar putea avea efecte reduse asupra calității autorităților de ordine publică (poliției). Pentru că amenințările de securitate externă se vor menține constant în următorii 10-15 ani, o astfel de politică

redistributivă nu este doar recomandată, chiar imperativă pentru exercitarea funcțiilor suverane ale statului în Republica Moldova. Cheltuielile pentru sectorul de apărare națională și crearea de capacitați adecvate de atenuare a riscurilor și amenințărilor descrise mai sus ar trebui să crească rapid până la 1,5% din Produsul Intern Brut sau chiar la 2% PIB în următorii 5 ani. Nivelul finanțării domeniului de securitate nu poate fi comparat cu practicile occidentale, pentru că este nevoie de un minim de finanțare pentru funcționalitatea sistemului de securitate națională, însă tendința ar urma să i) creeze capacitați operaționale eficiente pentru colectarea și prelucrarea informației pe sectorul de apărare și securitate; ii) contracara eficientă a eforturilor serviciilor de informații adverse pe teritoriul Republicii Moldova sau contra intereselor ei. Un concept esențial pentru aceste transformări rapide ține de faptul că „slăbiciunea atrage agresiunea”.

Obstacole și posibile soluții

Cel mai mare obstacol în construirea unor capacitați naționale eficiente de apărare și securitate este de natură internă. El include, preponderent, cultura strategică mediocă a elitelor politice, care se manifestă prin absența totală a înțelegerei asupra rolului de apărare și securitate în actul guvernării. Indiferent de regim și echipe, această problemă a afectat toate guvernările Republicii Moldova, fără excepție. Nu există o soluție rapidă și usoară pentru rezolvarea acestei probleme. Guvernările autoritare vor fi interesate să sporească finanțarea aparatului intern represiv, iar guvernările liberale vor fi ispitite de politici populiste pentru atingerea unor soluții cu efect imediat și de scurtă durată, în detrimentul unor soluții sistemicе. Situația sectorului de apărare și securitate nu se va schimba radical în următorii patru ani

ca urmare a inertiei și lipsei de viziune strategică. În dependență de tipul de amenințări rusești în spațiul post-sovietic, estimăm existența unui risc moderat ca actuala guvernare să fie forțată să accepte anumite condiții impuse de interesele rusești, făcând din Republica Moldova un stat-satelit; ori să fie forțată să plece de la guvernare înainte de termenul legal, datorită capacitațiilor insuficiente de resurse alocate sectorului de apărare și securitate națională.

Pentru a reduce riscul unor asemenea scenarii este nevoie de o schimbare radicală a viziunii conducerii politice asupra rolului și funcțiilor sistemului de apărare și securitate în construcția unui stat democratic și viabil. Este necesar de a construi acceptabilitatea politică și publică asupra faptului că o cooperare mai strânsă cu NATO va reduce esențial amenințările și risurile externe, nu le va mări. Insistența cu care se promovează idea că „neutralitate înseamnă lipsă de apărare și izolare de restul continentului European” este o politică deliberată a Rusiei de a menține Republica Moldova într-un cerc de vulnerabilități extreme, cu scopul de a elimina alternativele. Pe termen lung, cea mai viabilă soluție de apărare și securitate pentru

Moldova este statutul de membru al Alianței NATO. Pe termen scurt, scopul primordial este de a crea la nivel de populație acceptarea acestei soluții de apărare și securitate, prin politici de comunicare, informare și persuasiune atentă și eficiente.

Cât timp Ucraina nu este controlată politic de Rusia, Republica Moldova își va putea asigura apărarea și securitatea națională ridicând considerabil finanțarea acestor dimensiuni de guvernare (~1.5-2% și 1% PIB, respectiv) și intensificarea cooperării cu NATO. Acest indicator este relevant atâtă timp cât resursele militare alocate de Rusia pentru a controla militar Republica Moldova va fi limitat, din considerente de acces limitat în zonă și probleme de logistică. În cazul în care Ucraina ar pierde confruntarea cu Rusia și ar deveni un stat satelit rusesc, singura pavăză de protecție pentru Republica Moldova ar fi obținerea de statut membru al Alianței Nord Atlantice (NATO). Altminteri, datorită capacitațiilor naționale strategice reduse, în cazul în care Rusia își va mișca frontiera să de influență și control militar, Republica Moldova va deveni satelit rusesc fără protecția NATO.

Național:

Justiția și combaterea corupției

Vladislav GRIBINCEA, președinte, Centrul de Resurse Juridice din Moldova

În iulie 2021, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) a obținut 63 din 101 mandate în parlament, ca urmare a unei campanii bazate pe sloganul combaterii corupției și schimbărilor reale în justiție. Premierul noului guvern, Natalia Gavrilița, a adoptat deja câteva reforme importante. Modificarea Constituției deschide calea pentru alte reforme cruciale, cum ar fi resetarea Curții Supreme de Justiție (CSJ) și consolidarea Consiliului Superior al Magistraturii (CSM). A fost adoptată o nouă strategie de reformare a justiției pentru următorii patru ani, care deși a fost elaborată de guvernarea precedentă, conține multe angajamente ambicioase.

Anul 2022 va arăta dacă schimbarea reală în justiție are șanse ori dacă autoritățile se vor împotmoli în birocratie și chestiuni minore, erodând încrederea, în primul rând, a oamenilor buni din justiție, că schimbarea reală este posibilă. Testul principal va fi alegerea în organele responsabile de selectarea, promovarea și disciplinarea judecătorilor și procurorilor, care este planificată pentru luna mai 2022. Dacă judecătorii vor alege în Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) cel puțin câțiva judecători cu o reputație bună, iar Parlamentul va numi în CSM persoane integre din societatea civilă, va fi deschisă calea pentru eliminarea ușoară din sistem a „judecătorilor-păpușari”, care dirijează pe sub masă multe procese toxice din justiție. Dacă garda veche va obține o majoritate confortabilă în CSM, schimbarea în justiție va fi în mare pericol, transmitând un

mesaj clar că interesele de clan sunt mai puternice decât voința politică.

Dezlegarea epopeii privind înlăturarea procurorului general și alegerea noului procuror-șef anticorupție vor arăta cum se vor produce schimbările în procuratură. Personal, nu văd cum partidul de guvernare (PAS) și actualul Președinte al RM, Maia Sandu, ar putea coabita mai departe cu Alexandr Stoianoglo în fruntea procuraturii, în eventualitatea în care acesta ar obține revenirea sa în funcție. Pe de altă parte, tergiversarea numirii unei noi conduceri a procuraturii perpetuează menținerea în funcții importante în procuratură a multor persoane care merită să se afle de partea cealaltă a gratiilor. Alegerea noii conduceri a Autorității Naționale de Integritate (ANI) ar putea avea loc tot în anul 2022, iar numirea unei persoane integre, ambicioase și curajoase în fruntea acestei instituții ar putea impulsiona demiterea oficialilor de rang înalt, care nu își pot justifica averea. Totuși, o mai bună verificare a averii nu va avea impactul scontat dacă judecătorii vor continua să anuleze, din motive greu de înțeles, actele ANI.

Dosarele de rezonanță, cum ar fi furtul miliardului din sistemul bancar, spălătoria rusească sau fraudele comise pe timpul regimului Plahotniuc ar trebui să aibă un deznodământ logic, așteptat de populație. Extrădarea lui Plahotniuc din Ciprul de Nord, unde se presupune că acesta se află la moment, îmi pare mai greu de realizat chiar

decât aducerea pe cale judiciară a lui Veaceslav Platon din Marea Britanie. Totuși, aceste investigații, care trenează de peste cinci ani, nu mai pot fi ținute pe pista de rezervă. Îmi imaginez totuși cu greu că progrese în dosarele complexe pot avea loc înainte de numirea noii conduceri a Procuraturii Anticorupție.

Rezistența sistemului la schimbare va fi proporțională numărului de „schelete” din dulapurile celor care încă mai decid ce se întâmplă în justiție atunci când este trasă cortina. Aceștia pot fi neutralizați destul de ușor prin câteva procedee ingenioase, de care guvernarea încă nu a făcut uz și merită să i le amintim. Rezistența va veni și de la judecătorii și procurorii bine-intenționați, care vor trebui să lucreze mai bine și să învețe să gândească și să trăiască în alți parametri, un lucru complicat după mulți ani de confort. Nici partidele de opoziție nu vor ezita să critice reformele, cu sau fără motiv, pentru a câștiga capital politic de care au mare nevoie mai mult ca oricând. Toate acestea vor fi, cel mai probabil, coroborate cu presiunea inflaționistă, comportamentul Rusiei în regiune și un sir de alte provocări.

Guvernarea va avea nevoie de peste 50 de oameni onesti și competenți pentru a suplini funcții cheie din Ministerul Justiției, Consiliul de Integritate, CSM, Consiliul Superior al Procurorilor, Institutul Național al Justiției etc. Găsirea acestora va fi, din câte se pare, una din cele mai mari provocări, iar remunerarea modestă oferită de stat și lipsa meritocrației în concursurile organizate de guvernare până acum nu au cum să faciliteze acest proces. *Eu nu văd cu entuziasm speranța exprimată de actuala administrație de a recruta aceste persoane din rândurile diasporei sau din mediul unor experți străini.* Speranța nu este niciodată o rețetă sigură a succesului, iar necunoașterea sistemului în care vor fi

teleportați ar putea duce la blamare pentru lipsa de profesionalism, critică adusă tot mai des guvernării în ultimul timp.

Lipsa cadrelor în justiție deja se resimte acut și această problemă se va acutiza atunci când se va iniția evaluarea minuțioasă a integrității judecătorilor și procurorilor. Este nevoie ca niciodată de o regândire a sistemului de instruire și pregătire a viitorilor judecători și procurori. Aceștia trebuie să fie învățați să gândească altfel și, mai ales, să înțeleagă că nepotismul, obediенța, lipsa de verticalitate și acrobațiile juridice lipsite de logică nu mai reprezintă virtuți într-un sistem modern de selectare a justițabililor. Aici actuala administrație are mingea ridicată la fileu – în viitoarele luni va trebui ales noul director al Institutului Național la Justiție (INJ). Guvernarea a anunțat că va face reforme și în acest domeniu, însă nu este clar ce anume va întreprinde.

În cazul altor schimbări sistémice, soluțiile cele mai rapide sunt de obicei o alegere proastă. Demiterea președintelui Curții de Apel Chișinău în toamna lui 2021 ar putea fi una dintre ele. Pe de altă parte, nu cred că modul cum a fost înlăturat Procurorul General Alexandre Stoianoglo de la conducerea Procuraturii a adăugat mai multă incredere în reforma justiției anunțată de către noua administrație, o decizie de înlăturare forțată, care se pare că a consumat o parte importantă din timpul și energia actualului Ministru al justiției și a echipei sale. Președintele Curții de Apel Chișinău, după cum era și de așteptat, a fost repus în funcție de colegii săi, iar înlăturarea procurorului general a atras asupra guvernării critici acide din partea Comisiei de la Venetia. Nu este încă clar dacă guvernarea va reuși în general să-l demită pe Stoianoglo.

Principalii susținători ai reformelor reale în justiție se găsesc, în continuare, în cadrul

societății civile veritabile, presa independentă și partenerii internaționali de dezvoltare. *Energia partenerilor de dezvoltare de a ajuta reformele nu are cum să scadă subit dacă reformele vor fi previzibile și acceptabile pentru ei.* UE și SUA deja au declarat că vor aloca fonduri importante pentru reformele anunțate de guvern, însă absorția și folosirea eficientă a resurselor va fi inevitabil o provocare. *Elanul societății civile este temperat pe moment, mai ales după scandalul legat de incidentul numirii la funcția de Avocat al poporului a unui candidat afiliat puterii politice,* altul decât candidatul susținut de societatea civilă, și a unui candidat pentru o funcție la Curtea Supremă de Justiție, a unui judecător față de averea căruia presa avea multe întrebări. Presa independentă, chiar dacă ar dori să prezinte reformele în lumină pozitivă, va taxa dur greșelile guvernării, ceea ce este un lucru normal într-o democrație funcțională.

Eu nu am motive să pun la îndoială bunele intenții ale guvernării, însă acestea nu sunt suficiente pentru reformarea unui sistem plin de probleme, ancorat în trecut, conservator și complex cum este justiția. Bunele intenții trebuie susținute de o abordare vizionară și curajoasă, de o bună planificare și prioritizare, de susținerea partenerilor de dezvoltare și societatea civilă, de identificarea și încurajarea campionilor buni din sistem, de renunțarea la scurtături periculoase, precum și de o comunicare eficientă, inclusiv a faptului că schimbarea reală a justiției nu are cum veni peste noapte. Fără acestea, compromiterea reformelor anunțate și dezamăgirea alegătorului este aproape garantată. Toamna-iarna 2021 a arătat că abordarea vizionară a reformelor în justiție a lipsit, multe măsuri întreprinse au fost haotice și necoroborate între ele, iar Ministerul Justiției a avut o capacitate redusă de a face ceva imperios de necesar – promovarea în paralel a mai multor reforme importante.

Național:

Sectorul finanțier în proces de recuperare și reziliență

Veaceslav IONIȚĂ, expert în politici economice, IDIS „Viitorul”

În anul 2022, sectorul finanțier din Republica Moldova va fi marcat de o serie de acțiuni anti-inflaționiste întreprinse de către Banca Națională a Moldovei (BNM), efectele crizei economice din perioada anilor 2020-2021 și ecoul jafului bancar din 2014. Evoluțiile din acest sector sunt ciclice, astfel încât crizele și dificultățile transformării sectorului se manifestă sistemic. Cea mai mare provocare pentru autoritățile monetare va fi legată de rata inflației, care va fi de 2-3 ori mai mare decât ținta stabilită de 5% anual. Menționăm că rata inflației s-a accelerat în anul 2021 și a atins nivelul de circa 13,93%, cel mai ridicat din ultimii 15 ani. Prețurile cresc furtunos în economie, iar acest lucru este influențat de mai mulți factori.

În primul rând, inflația sporită în anul 2022 este puternic influențată de creșterea prețurilor la produsele energetice, încât toate creșterile de astăzi sunt comparate cu anul 2020, când am avut cea mai scăzută rată a inflației din ultimii 30 de ani – 0,39%. În al doilea rând, rata inflației a pus în mișcare o creștere extinsă a prețurilor la produsele alimentare de primă necesitate. Tarifele stabilite pentru gazul natural a crescut de peste 2 ori, iar prețurile la produsele petroliere au crescut continuu, în special în ultimele două luni ale anului 2021. Efectele majorării prețurilor la resursele energetice își vor spune cuvântul în prima jumătate a anului 2022. Din cauza majorării prețului de import la gazele naturale, există premise ca tarifele la gaz

pentru populație să crească cu încă 40-45%, iar cel final să fie de 3 ori mai mare decât până la anul 2021. Această majorare exponențială de prețuri la gazele naturale ar putea fi un fenomen fără precedent în istoria ultimilor 30 de ani pentru Republica Moldova. În aceste condiții, cetățenii vor aștepta compensații noi, iar alocarea celor 1,6 mld. lei în anul 2021 este un început timid de asistență pentru populația care nu se descurcă în condițiile acestor creșteri fără precedent.

O altă problemă care va pune presiune pe tariful gazelor naturale este datoria acumulată pentru consumul gazelor naturale, de cca 700 mil. USD, în peste 20 de ani. Este vorba de datoriile raportate pentru malul drept al Nistrului, lăsând la o parte subiectul datorilor de peste 7,6 mld. USD ale regimului separatist. Gazprom insistă ca datoriile malului drept să fie achitate imediat, iar drept compromis s-a convenit ca aceste datorii să fie verificate prin audit. Chiar dacă conjunctura internațională se va îmbunătăți, iar prețul de import pentru gaze va scădea, cetățenii nu vor beneficia de reducerea imediată a tarifelor, din cauza obligației de a plăti datoriile istorice, oricare ar fi acestea recalculate în urma auditului planificat. În mod obiectiv, și tarifele la energia electrică urmează a fi majorate. Estimativ, creșterea de prețuri ar fi de cca 2 ori față de cel curent. Pentru a preveni șocul social al acestor ajustări, sunt mai multe opțiuni: 1) acceptarea

creșterii prețului la energia electrică de 2 ori, 2) majorarea cu 30% a costului electricității acum, iar în luna aprilie se revine cu o nouă majorare de 50%, astfel încât aceste ajustări să fie efectuate în 2 etape, să se dubleze costul actual la electricitate, 3) se amână majorarea pentru luna aprilie, atunci când factura la gaz scade datorită încălzirii și se adoptă o majorare a tarifelor la electricitate, doar că atunci majorarea de două a costului la electricitate ar putea să nu fie suficientă pentru acoperirea costului de achiziție.

Evoluții pe piața imobiliară. Prețurile au crescut, și nu doar la energie, dar și la bunuri imobile. În 2022, prețurile în sectorul imobiliar au trecut prin cea mai mare creștere din ultimii 14 ani. De fapt, piața imobiliară din Republica Moldova, după maxima atinsă în 2008, când prețurile au urcat la 900 EUR/m², a cunoscut cea mai lungă scădere de prețuri, care a durat până în 2019. În a doua jumătate a lui 2020, prețurile la imobile au explodat și creșterea a continuat în 2022. În ultimele 18 luni, prețurile la imobile au crescut cu peste 20%. Însă, avem o evoluție diferențiată: la apartamentele noi prețurile au crescut cu 31%, iar la cele de mâna a două – cu 15,5%. Totodată, doar în 2021 prețurile apartamentelor noi au atins nivelul din 2008 și s-au ridicat până la 910 EUR/m². La apartamentele vechi, în prezent, prețul este de 640 EUR/m², în condiția când în 2008 ele erau puțin peste prețul apartamentelor noi. Piața imobiliară din Republica Moldova este influențată puternic de capitalul speculativ. Estimăm că există cel puțin două mii de apartamente care au fost procurate, în așteptarea creșterii prețurilor, pentru revânzare. Însă, în prezent, ritmul de creștere a prețurilor a încetinit puternic, ceea ce poate speria investitorii, și în consecință putem assista la o vânzare masivă de apartamente. Anticipăm o ușoară corecție a prețurilor la apartamente, care în trimestrul II 2022, cel

mai probabil, vor scădea ușor, însă pe termen mediu, prețurile vor avea o tendință de creștere, dar mult mai lentă decât în 2020-2021.

Evoluția consumului. Un alt factor important, care a stimulat inflația, a fost creșterea fără precedent a consumului populației. În anul 2021, Republica Moldova, în valori absolute, a înregistrat cea mai mare creștere de consum din partea populației, iar în valori relative – ultima dată așa o creștere a consumului a fost înregistrată în 2005. Creșterea consumului a fost determinată de câțiva factori. În primul rând, avem o cerere amânată din 2020, care s-a consumat în 2021. Începutul pandemiei a fost determinat de scăderea consumului, o parte din acest consum redus nu s-a recuperat, dar dorința de procurarea a bunurilor de lungă durată din 2020 s-a transformat în consum în 2021. Noi numim acest fenomen cerere amânată. În anul 2021, datorită carantinei, moldovenii au economisit doar pe odihnă cca 600 mil. USD, bani care au fost consumați în 2021. Totodată, în 2021, în Republica Moldova a fost înregistrată cea mai mare creștere a ritmului de creditare a populației de către sistemul finanțier. Îndatorarea cetățenilor a crescut cu 640 mil. MDL lunar (30 mil. EUR), cu 40% mai mult decât recordul precedent înregistrat în 2019 și de 3,6 ori mai mult decât media pentru ultimii 10 ani. Astfel, gradul de îndatorare al populației, raportat la PIB, foarte rapid a ajuns la 14,5% (comparabil cu media regională), comparativ cu doar 6,5% acum 5 ani.

În aceste circumstanțe, BNM a majorat în ultimele șase luni rata de bază. Prima majorare a început în luna iulie 2021, în anticiparea creșterii prețurilor, apoi au urmat alte patru majorări. Trebuie de menționat că în luna decembrie 2020, Republica Moldova a înregistrat cea mai redusă rată de bază din

istorie, de doar 2,65%, iar după cinci majorări consecutive, rata de bază la 13 ianuarie 2022 a ajuns la 8,5%. Însă, puterea de transmisie a acestui instrument asupra inflației este unul destul de scăzut. Aici trebuie să menționăm că din 2014, după jaful bancar, sistemul finanțier al Republicii Moldova se confruntă cu un exces constant de lichiditate. Există un surplus de cca 32 mld. MDL în bănci, cea ce este echivalent cu aproape 60% din totalul creditelor acordate, ajungând la cca 54,8 mld. MDL. Acest exces de lichiditate și calitatea bună a persoanelor fizice ca debitori determină băncile să aibă o politică agresivă de creditare a persoanelor fizice. Drept consecință, ponderea creditelor oferite persoanelor fizice de către sectorul bancar a ajuns la cca 40,8%, comparativ cu doar 12% în anul 2014. De fapt, pe fundalul reducerii creditării agenților economici, persoanele fizice sunt cele care au menținut pe linia de plutire sectorul bancar. Anume din aceste motive, instrumentele BNM de majorare a ratei de bază vor avea o influență slabă asupra ratei inflației.

Cursul de schimb. Al doilea instrument, mult mai puternic, de menținere a inflației este cursul valutar. În condițiile în care 60% dintre produsele consumate de către cetățeni sunt de import, cursul valutar are o influență puternică și imediată asupra ratei inflației. Chiar dacă ținta BNM nu este de a menține cursul valutar, totuși, pe termen scurt, pentru a combate creșterea prețurilor, BNM face intervenții pe piața valutară în vedere menținerii cursului leului moldovenesc. Doar în ultima săptămâna a anului 2021, leul moldovenesc a devenit cu 3,1% mai puternic în raport cu principalele zece valute ale partenerilor comerciali ai Republicii Moldova. În anul 2021, leul a avut un comportament stabil și variația maximă a fost de doar 6,4%, de la cel mai scăzut nivel înregistrat în aprilie-mai (-2,4%) până la cel mai ridicat nivel

înregistrat la început de decembrie (+4,0%). Prima jumătate de an din 2021 s-a caracterizat cu o fluctuație minoră, cu o ușoară倾inție spre depreciere. În a doua jumătate a anului 2021, leul moldovenesc s-a apreciat ușor, iar în prezent înregistrează o ușoară tendință de depreciere. Toate aceste fluctuații, în contextul unui curs valutar stabil. Cel mai mult, leul moldovenesc s-a apreciat față de lira turcească (+37,9%), determinat de criza cu care se confruntă lira turcă în această perioadă. Față de restul valutelor, leul moldovenesc în 2021 a echilibrat evoluțiile din 2020. Leul moldovenesc s-a apreciat față de euro (+4,8%), iar față de dolarul SUA s-a depreciat (-3,3%), evoluție determinată de factorii externi, de deprecierea euro față de dolarul SUA pe piețele internaționale.

Deprecierea leului față de hrivna ucraineană (-7,4%), rubla belarusă (-5,6%) și rubla rusească (-3,9%), de fapt, este o ușoară recuperare a acestora după o depreciere puternică din 2020. În 2020, valutele au avut un comportament diferit, cele din țările dezvoltate, Zona Euro și UE s-au apreciat puternic față de USD, iar valutele regionale din țările în curs de dezvoltare s-au depreciat puternic față de USD. Leul moldovenesc a balansat între aceste două procese absolut diferite. În 2021, s-a înregistrat o tendință inversă, euro și valutele din UE s-au depreciat față de dolarul SUA, iar valutele țărilor în curs de dezvoltare, din contra, s-au întărit față de dolarul SUA, recuperând o parte din cădere din 2020. De fapt, pe piața valutară anul 2021 a fost reflecția în oglindă a anului 2020. Respectiv, toate evoluțiile leului moldovenesc din 2021 au reprezentat reflectia anului 2020 în sens invers: leul s-a apreciat față de valutele de care s-a depreciat în 2020 și s-a depreciat față de valutele de care s-au apreciat în 2020. Excepție este doar lira turcească, care se află într-o cădere liberă

față de valutele de bază. Leul moldovenesc a început anul 2021 cu 17,2 MDL/USD și la finalizat cu 17,51 MDL/USD – o depreciere de 31 de bani. Față de euro, leul a început anul 2021 cu 21,12 MDL/EUR, iar la final de an a fost cursul 20,33 MDL/EUR, o apreciere de 79 de bani. *Deci, față de coșul valutar EUR&USD, leul în prezent este cu 2,7% mai puternic decât la început de an.*

Deciziile BNM. Menținerea unui leu stabil/puternic permite diminuarea efectelor inflaționiste, care în acest an au lovit foarte puternic sistemul finanțiar internațional. Menținerea unui curs stabil pentru leu și chiar aprecierea lui au permis evitarea unei creșteri explozive a prețurilor, dar în același timp au lovit puternic interesele producătorului autohton, care a pierdut concurența la exporturi în raport cu producătorii altor state. BNM este prinsă, de fapt, între ciocan și nicovală, pe de o parte trebuie să protejeze populația de creșterea prețurilor, iar pe de altă parte trebuie să asigure un curs valutar stabil și confortabil producătorilor autohtoni. Observăm că BNM preferă să întească mai mult rata inflației și să protejeze populația, influențând în acest fel afectarea directă a profitabilității sectorului productiv autohton. Astfel, în noiembrie 2021, BNM a fost nevoită să intervenă pe piața valutară cu vânzări de valută de 237 mil. USD sau cca 6% din

rezervele sale actuale. Această intervenție a fost cea mai puternică din ultimii șapte ani. Necesitatea intervenției s-a justificat prin creșterea puternică a prețului de import la gazele naturale și a creșterii importurilor de bunuri finanțate din credite de consum. De fapt, creditele de consum contractate de la bănci imediat ajung pe piața valutară. *Dacă în majoritatea țărilor creșterea consumului populației determină creșterea economică, în Republica Moldova creșterea consumului populației duce la creșterea importurilor și dezechilibre pe piața valutară.*

Primele șase luni ale anului 2022 vor fi marcate de un proces continuu de creștere a prețurilor, după care tendința se va tempera. Pe final de an, cel mai probabil, vom înregistra o rată a inflației puțin mai redusă decât în 2021, pe care o estimăm la 11-12%. Creșterea din prima jumătate a anului, cel mai mult va fi influențată de sectorul energetic. Cursul leului moldovenesc față de valutele de bază euro și dolarul SUA va fi stabil, cu o ușoară tendință de depreciere. Piața creditară, chiar și sub impactul majorării ratei de bază de către BNM, va continua să crească, dar cu un ritm mai redus decât în 2021. Creșterea va fi asigurată de creditarea persoanelor fizice, fenomen care se înregistrează în Republica Moldova deja al 8-lea an consecutiv.

Național:

Comerțul extern al Republicii Moldova

Veaceslav IONIȚĂ, expert în politici economice, IDIS „Viitorul”

Comerțul extern al Republicii Moldova s-a recuperat rapid după criza din 2020, marcată de un declin de peste 11% la exporturi, ca urmare a pandemiei și a unui an secetos pentru agricultură. Volumul comerțului extern, care însumează exporturile și importurile moldovenești, pentru prima dată în 2021 au depășit nivelul de 10 miliarde de dolari SUA în creștere cu circa 2,2 miliarde de dolari SUA față de anul 2020. Aceasta este o creștere record pentru Republica Moldova.

Anul 2021 a fost marcat de o recuperare promițătoare a exporturilor, care au înregistrat, estimativ, o creștere de peste 23% și pentru prima dată în istoria țării au depășit nivelul de 3 miliarde de dolari SUA, o creștere anuală de peste 600 de milioane de dolari SUA. Peste 60% din creștere a fost asigurată din contul majorării exporturilor în patru țări de bază: România, Turcia, Germania și Rusia. Totodată, peste 75% din creștere a fost determinată de activitățile a cinci ramuri ale economiei naționale. Cele mai mari două ramuri care au asigurat mai mult de jumătate din creștere sunt: produsele cerealiere și industria de componente pentru industria automobilistică. Celelalte trei ramuri profitabile ale economiei au fost: deșeurile de metale, industria de mobilă și confecțiile.

Importurile moldovenești în 2021 au depășit pentru prima dată 7 miliarde de dolari SUA, în creștere cu peste 1,6 miliarde de dolari SUA

față de anul 2020. Creșterea a fost determinată de trei factori.

În primul rând – scumpirea resurselor energetice, care a determinat creșterea costurilor de import cu peste 400 de milioane de dolari SUA. În 2019, datorită conjuncturii favorabile și a prețurilor mici la resursele energetice, Republica Moldova a plătit pentru importul de resurse energetice cca 600 de milioane de dolari SUA sau cel mai mic preț din ultimii 15 ani. În mod obișnuit, se plătea pentru importul resurselor energetice circa 0,9-1,0 miliarde de dolari SUA anual. În anii 2013-2014 s-au plătit 1,2 miliarde de dolari SUA.

Al doilea factor care a influențat creșterea importurilor sunt prețurile ridicate la produsele alimentare, dar și scumpirea majorității produselor de pe piața internațională. Însă, cel mai mult, creșterea importurilor a fost influențată de creșterea consumului populației, care în 2021 a cunoscut cea mai mare creștere din ultimii 15 ani. Această creștere a fost determinată de cererea amânată din anul 2020, restabilirea consumului de după criză și creșterea consumului bazat pe împrumuturi și utilizarea economiilor populației.

Criza din anul 2020 a redus puternic consumul populației, însă o parte din consum, în special al obiectelor de lungă durată, s-a transferat pentru anul 2021, fenomen pe care-l numim „cerere amânată”.

Multe dintre aceste bunuri procurate în 2021 au fost planificate spre cumpărare în anul 2020. Totodată, din cauza restricțiilor, moldovenii în 2020 au economisit 500 de milioane de dolari SUA, bani care erau destinați odihnei peste hotare. Aceste economii, acumulate în cea mai mare parte în anul 2021, au ajuns pe piața de consum, ceea ce se observă după volumul valutelor vândute de persoanele fizice, care a înregistrat în 2021 un volum record de peste 4,1 miliarde de dolari SUA.

În anul 2021, Republica Moldova a înregistrat cea mai mare creștere a împrumuturilor din partea populației. Creșterea, estimativ, a fost de peste 7,5 miliarde de lei, de la 25 de miliarde de lei soldul creditelor în 2020 la peste 32,5 miliarde de lei în 2021. Această creștere a fost de trei ori mai mare decât media din ultimii 10 ani. Marea parte a acestor împrumuturi au mers pe piața de consum, care imediat s-au materializat în importuri. Balanța comercială a Republicii Moldovei în 2021 a depășit pragul de 4 miliarde de dolari, înregistrând cel mai mare deficit din istoria țării, care este acoperit din

remitențe, economiile populației și creditele de consum, care anul trecut au înregistrat o creștere fără precedent. De fapt, consumul sporit al populației conduce la creșterea exponentială a deficitului comercial, ceea ce denotă starea de stagnare și penuria în economia națională, care nu poate beneficia de conjunctura favorabilă pe plan extern a cererii regionale și nu crește pe baza creșterii consumului sporit al populației.

Anul 2022 va fi în continuare anul recuperării, început în 2021, însă, într-un ritm mai lent. Anticipăm creșterea exporturilor cu minimum 15%, până la 3,3 miliarde de dolari.

După o creștere de circa 30% în 2021, pentru 2022 anticipăm o creștere a importurilor de circa 10-12%. Importurile vor fi marcate de creșterea prețurilor la produsele energetice, dar pe cealaltă parte, consumul populației în 2022 se va tempera, ceea ce ne face să credem că va determina o încetinire a ritmului de creștere al importurilor.

Totodată, balanța comercială va continua să se înrăutățească, deficitul, cel mai probabil, se va apropiă de 4,3 miliarde de dolari SUA.

Național:

Noua agendă de asociere UE-RM în 2022

Carolina UNGUREANU, vice-director, IDIS „Viitorul”

De la sfârșitul lui 2021, relațiile UE-Republica Moldova au intrat în convalescență și normalizare. O nouă agendă de asociere pentru următorii 5 ani (2022-2027), cu posibilitatea actualizării, este chemată să ajute Republica Moldova să avanseze semnificativ, după o lungă perioadă de răcire și derapaje. Putem vorbi, astfel, despre un „al 2-lea ciclu de viață” pentru Agenda de Asociere UE-Republica Moldova, principalul instrument ce călăuzește relațiile comprehensive ale UE, în temeiul Acordului de Asociere UE-Republica Moldova semnat la 27 iunie 2014.

Primul ciclu (prevăzut pentru 2014-2016 și dezvoltat ulterior pentru 2017-2021) a inclus o serie de angajamente majore privind reformele justiției și a statului de drept, integrarea sectorială pe domeniile selectate de către UE, Republica Moldova și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice. Al doilea ciclu, care debutează în anul 2022, va prelua unele dintre prioritățile originale nerealizate în totalitate: (1) consolidarea instituțiilor și buna guvernare: independența justiției; prevenirea și combaterea corupției, fraudei și a conflictelor de interes; recuperarea activelor și investigarea fraudei bancare; soluționarea conflictului transnistrean, (2) dezvoltarea economică și a oportunităților de piață: mediul de afaceri și climatul investițional; agricultura și dezvoltarea rurală; facilitarea comerțului, (3) eficiența energetică, mediul și acțiuni

climatiche: securitatea energetică și eficiența energetică (în contextual crizei gazelor), dar la care se vor adăuga noi priorități definite astfel de Agenda renegociată de UE-Republica Moldova în anul 2021 și care va oferi asistență suplimentară creării de reziliență în economie, mediu ambient, transformare digitală, incluziune și echitate, stat de drept și securitate. În 2022, Republica Moldova trebuie să recupereze serios din handicapul ezitărilor sale din ultimii ani, o perioadă zbuciumată în care agitația electorală a servit ca scuză pentru lipsa de reforme, iar derapajele și scandalurile fără sfârșit obligau UE să rețină ori să suspende ajutorul comunitar.

Actuala administrație de la Chișinău nu are nevoie nici de scuze, nici de preteze. Are Guvern, Președinție, majoritate parlamentară, alianțe politice solide în Parlamentul European, are mandat popular primit în cadrul scrutinului parlamentar din 11 iulie 2021, care i-au oferit o întreagă paletă de puteri și oportunități de a-și realiza angajamentele politice. Republica Moldova este parte din grupul „trio” al celor trei state ale Parteneriatului Estic (PaE), alături de Georgia și Ucraina, care pledează pentru recunoașterea unei perspective de aderare la UE, mizând pe consistența și ireversibilitatea cursului european. Aceste scopuri sunt perfect compatibile cu obiectivele UE de politică externă pentru 2021-2025, având doi piloni cheie:

(I) Guvernanta, incluzând instituții responsabile, stat de drept și politici anticorupție; combaterea criminalității organizate și consolidarea securității; reforma justiției, care ar livra cetățenilor justiție transparentă, independentă, responsabilă, eficientă și profesionistă; transparența și responsabilitatea finanțelor publice; combaterea fraudei și corupției; promovarea rezolvării pașnice a conflictelor nesoluționate; prevenirea conflictelor, consolidarea încrederii și eforturile de reconciliere etc.;

(II) Investițiile, incluzând un Plan de investiții de cca 2,3 miliarde de euro în granturi, contribuții și garanții, pentru a sprijini redresarea post-pandemică și pentru a transforma durabil economiile statelor PaE, pentru a le face mai rezistente și mai integrate. Planul va mobiliza cca 17 miliarde de euro investiții publice și private.

Noua agendă stabilește responsabilități comune pentru reușita îndeplinirii priorităților acurate de către UE și Chișinău, lucru confirmat la Summitul PaE din 15 decembrie 2021 de la Brussels.

Fără ezitate, susținerea UE a fost oferită prin semnarea mai multor proiecte și finanțări. Menționăm un acord de finanțare de 60 de milioane de euro în vederea consolidării statului și rezilienței în Republica Moldova, care completează pachetul UE de redresare economică în valoare de până la 600 de milioane de euro (2021-2024). Un sprijin important a fost acordat Chișinăului prin împrumutul de 30 de milioane de euro de la BEI și BERD în domeniul eficienței energetice, la care vom adăuga și finanțarea de 150 de milioane de euro de către BERD pentru proiectul „Moldova drumuri IV”.

Relansarea susținerii financiare pentru Chișinău confirmă deschiderea UE, beneficiile unei cooperări deschise și sincere, dar și

responsabilitatea politică care se leagă de livrarea rezultatelor înscrise pe noua agendă a relațiilor UE-Republica Moldova. Aceste livrabile se așteaptă pe domeniile cele mai complicate ale procesului politic intern: justiție, modernizarea economiei, reziliență și crearea de capacitați administrative pentru o potențială aderare la UE. Știm cu exactitate motivele pentru care UE este reticentă la demersurile insisteante ale vecinilor săi din Parteneriatul Estic, iar inițiativa „trio”, din ajunul Summitului de la Brussels, a confirmat practic temerile noastre. Sigur, invocarea art.49 din Tratatul privind UE, în care „orice stat european care respectă valorile menționate la art.2 din tratat și care se angajează să le promoveze, va putea solicita să devină membru al UE”. Dar, un stat nu poate adera la UE exclusiv datorită rezultatului încurajator al unor alegeri și nici a carismei de care se bucură exponentii unui partid de guvernământ, ci numai atunci când elitele guvernante au capacitatea, ambiția, voința, viziunea, inteligența de a gestiona treburile publice în interesul cetățenilor săi, inclusiv în situații dintre cele mai complicate. Trebuie să recunoaștem că nu este cazul Republiei Moldova, iar auto-iluzionarea ne poate face doar deservicii.

Prietenii din instituțiile europene ne asigură că reușita procesului de implementare a noii agende de asociere va depinde în 2022 de câțiva factori: a) sinceritatea intențiilor; b) competența profesională; c) absorția instituțională și transformarea structurală a autorităților; d) calitatea și eficiența reformelor; e) comunicarea și obținerea susținerii; f) interesele și intersectările geopolitice. Dacă nu putem avea observații la primul factor, cel puțin acum, la cel de-al doilea factor, guvernările de la Chișinău sunt adeseori influențate de un deficit cronic de autocritică, de auto-reflectie, și de capacitatea de crea procese inclusive și

consistentă de sprijin popular pentru reforme. Multe dintre strategiile și documentele elaborate de către structurile statului apar în lipsa transparentei, publicității și consultărilor. Suferă, la fel, și procesul organic de selectare, promovare și capacitate ale angajaților în sectorul public. Mulți dintre actualii angajați sunt prost remunerati, iar funcțiile exercitate de ei sunt vag stabilite, serviciul public care-i recrutează și-i menține în serviciul statului este puternic influențat de rațiuni partizane.

Calitatea administrației centrale și locale va trece un examen serios în 2022. Previziunile noastre țin de presiunile, fără precedent, asupra actualului guvern, macerat de crize sistemicе și așteptări sporite din partea populației, dar și de faptul că acesta trebuie să livreze de câteva ori mai mult decât așteptau partenerii externi de la guvernele anterioare. În 2022, cetățenii dezamăgiți vor pune întrebări serioase, cerând mai multe politici de bunăstare (pensiile, salariile la nivelul statelor din Europa de Est), îmbunătățirea condițiilor de viață și trai, fiind presați de crize majore pe sectorul utilităților publice. În 2022, UE va investi mai mult în domeniul rezilienței la crize, oferind asistență țintită guvernului pe domeniul de prevenire, gestionare a crizelor, cartografiere a vulnerabilităților și creștere de capacitate, asimilând răspunsul la criză doar parțial pe domeniul medical-sanitar (vaccinarea, tratamentul extra-spitalicesc), pentru că cele mai mari probleme se acumulează pe domeniul sustenabilității economice, veniturilor insuficiente, fragilitatea sistemului energetic și implicațiile sale subregionale.

UE a transmis mai multe mesaje clare noii guvernări de la Chișinău, anunțând că va susține reformele, dar nu se va mai iluziona și

nici reține în a transmite nemulțumirile sale dacă circumstanțele o vor cere. Prognozăm astfel că UE va reveni la condiționalitate generale (more for more), dar și specifice, cum ar fi evaluarea și analiza progreselor de etapă prin rapoartele anuale/bianuale ale Comisiei Europene.

Un factor decisiv care poate influența implementarea angajamentelor luate în noua agendă de asociere ține, însă, de evoluțiile regionale, luând în considerare pericolul unei invazii militare, anunțate de către Rusia, ca fiind posibilă dacă negocierile inițiate cu SUA și NATO nu vor da rezultatele așteptate. Un conflict declanșat pe teritoriul Ucrainei ar putea deturna atenția de la aspectele de implementare ale reformelor interne spre dimensiunea de apărare și securitate, absentă printre angajamentele noii agende UE-Republica Moldova, acesta fiind un risc cu potențial destabilizator în raport cu toate țările grupului „trio+” ale Parteneriatului Eestic (PaE).

Este fără îndoială o situație în care trebuie să regretăm că asupra noii agende de asociere au existat atât de puține consultări publice cu organizațiile societății civile, iar importante situații de criză, cum sunt acum efectele controlului total asupra sistemului energetic al Republicii Moldova de către un monopolist rus, au fost tratate cu indulgență, decalând în timp priorități imediate. *Ultimele evoluții regionale solicită guvernului să depună mai mult efort intern în domeniul rezilienței, apărării și securității*, dar și o activitate mai productivă pe domeniul alinierii la PESA (politica de apărare și securitate a UE), concomitent cu definirea unor instrumente suplimentare de cooperare și garanție a securității în raport cu principalii săi vecini și aliați europeni.

Național:

Perspectivele parteneriatului strategic cu România

Ion TĂBÂRTĂ, analist politic, IDIS „Viitorul”

În 2021, relațiile moldo-române, după 2016, au revenit „la respirația firească cu ambii plămâni instituționali”, formați din cele două instituții superioare ale puterii politice în stat – președinție și guvern. Tonul acestor relații cordiale dintre Republica Moldova și România a fost dat de către instituțiile președinției ale celor două state. Pe parcursul anului 2021, președintii Maia Sandu și Klaus Iohannis s-au întâlnit de câteva ori. Pentru fondul relațiilor moldo-române și ridicarea lor la un alt nivel – „de la vorbe la fapte” – este importantă întâlnirea de la București din 23.11.2021 a președintelui Republicii Moldova, Maia Sandu, cu omologul său român, Klaus Iohannis, când a fost semnată de către miniștrii de externe ai celor două state, Nicu Popescu și Bogdan Aurescu, *Foaia de parcurs actualizată privind domeniile prioritare de cooperare Republica Moldova – România*. În 2022, relațiile Republica Moldova-România vor avansa pe câteva direcții: continuarea tendințelor macroeconomice și dialogul politic stabil; accelerarea cooperării bilaterale, convenite prin semnarea la 23.11.2022 a unei Foi de parcurs România-Republica Moldova; cooperarea de criză în contextul situației regionale complicate:

1) Continuarea tendințelor macroeconomice și dialogul politic stabil

Dacă la Chișinău nu vor interveni perturbări politice excepționale, care ar impune schimbarea guvernului, orice alte forme de

criză politică prelungită, care ar contesta direcția europeană, atunci la nivelul oficial, relațiile Republica Moldova-România vor menține un ritm accelerat. O ședință comună a celor două guverne (România-Republica Moldova) este planificată în luna februarie 2022, pe agenda căreia se găsește aprobarea mai multor proiecte concrete, iar dialogul cald și prietenesc între președinți va menține o atmosferă constructivă.

2) Foaia de parcurs actualizată a relațiilor România-Republica Moldova, semnată la 23 noiembrie 2021

Pentru perioada următoare, „pașii concreți” ai dialogului moldo-român sunt prevăzuți în *Foaia de parcurs actualizată privind domeniile prioritare de cooperare*, convenită între cele două state la București la 23 noiembrie 2021. Sintetizat, părțile și-au luat angajamente în următoarele domenii de bază: infrastructură; asistență bilaterală; cooperare social-economică; cooperarea cultural-educatională. Evident, din punct de vedere strategic, cele mai importante acțiuni se referă la implementarea unor proiecte de infrastructură. *Foaia de parcurs* indică, cu statut de prioritate, darea în exploatare a gazoductului Ungheni-Chișinău, construcția interconexiunilor în domeniul energiei electrice, construcția podului rutier Ungheni-Ungheni, consolidarea podului rutier Galați-Giurgiulești și reabilitarea podului feroviar Galați-Giurgiulești. Toate aceste proiecte sunt mai vechi, realizarea lor fiind trenată anterior

dintr-o mulțime de motive. Dintre acțiunile propuse, una deja a fost realizată, cu precizarea că fusese începută anterior și, practic, era la faza de finalizare. La 22 decembrie 2021 a fost reluată circulația rutieră pe podul de peste râul Prut la Galați-Giurgiulești. Dintre acțiunile referitoare la infrastructură, incluse în Foaia de parcurs, trei sunt de maximă importanță pentru Republica Moldova – gazoductul, interconectarea sistemelor electroenergetice și podul de la Ungheni.

Este puțin probabil că vom avea progrese majore în anul 2022 pe fiecare din ele. Gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău, cu toate că a fost finalizat, încă nu sunt clare perspectivele de a-l da în exploatare. Cu atât mai mult, va fi dificil ca gazoductul să devină funcțional în anul 2022 în condițiile crizei energetice la nivel de european și ale lipsei de inițiativă din partea guvernului de la Chișinău pe acest subiect. Interconectarea sistemului electroenergetic al Republicii Moldova cu cel din România este un proces de lungă durată și complex. Despre această conexiune se discută încă din anii 1990, dar preponderent la nivelul de retorică politică. Interconectarea electrică între Republica Moldova și România a demarat în iulie 2016, odată cu semnarea Acordului de colaborare în domeniul energiei electrice între Moldelectrica și Transelectrica. La finele anului 2021, din informația oficială, interconexiunea electroenergetică asincronă pe direcția „Iași–Vulcănești–Chișinău”, cu stație „back-to-back” la Vulcănești se află la etapa desfășurării licitației pentru realizarea lucrărilor, iar proiectul liniei electrice „Suceava–Bălți” este inclus de către Transelectrica în lista de proiecte strategice care vor fi implementate accelerat de către statul român. *Estimăm că în anul 2022, proiectul de interconectare va avansa lent și se va afla la nivelul stadiilor tehnice, iar asta ar fi varianta rezonabilă – în cazul în care licitația*

în urma căreia câștigătoare a proiectului de construcție a liniei electrice aeriene de 400 kV pe direcția Vulcănești–Chișinău a devenit o companie indiană, cu o reputație contestată. Presupunem că actualul guvern nu este interesat ca proiectul să fie blocat în urma unui scandal, care ar ajuta doar la păstrarea monopolului existent asupra pieței de energie.

Construcția podului de la Ungheni, deși este un proiect cu o vechime de peste un deceniu, deocamdată este la etapa de proiectare. Acest pod urmează să fie parte componentă din „Autostrada Unirii”, proiectată de către România încă în anul 2011, pe traseul Târgu Mureș–Iași–Ungheni. Proiectul este la etapa revizuirii documentației și a elaborării proiectului tehnic. „Autostrada Unirii” este un proiect de infrastructură mult întârziat, construcția căruia ar putea să dureze în timp. Din acest motiv, evoluțiile pe subiectul construcției podului peste Prut la Ungheni vor depinde de progresul construcției primei autostrăzi care va lega Iașiul de Cluj.

Componenta asistenței bilaterale a devenit o practică obișnuită deja în formatul relațiilor România–Repubica Moldova. Din acest motiv, Foaia de parcurs prevede încheierea unui nou acord cu privire la implementarea unui program de asistență tehnică și finanțieră, în baza unui ajutor finanțier nerambursabil acordat de către România Republicii Moldova, care să îndeplinească funcțiile Acordului semnat în 2010, devenit caduc la 28 martie 2021. Încheierea unui nou acord are toate şansele să se producă în 2022, considerând valoarea simbolică și importanța deosebită a unui cadru de cooperare bilaterală pe domeniul reformelor instituționale din Republica Moldova.

Dimensiunea comercială. Statistica comerțului bilateral România–Repubica

Moldova vorbesc despre integrarea de succes și despre viitorul potențial al relațiilor comercial-economice, România fiind astăzi principalul partener comercial al Republicii Moldova. În 2021, Republica Moldova a exportat în România cca 750 de milioane de dolari SUA, însemnând cca 26,7% din volumul comerțului extern. Cu toate acestea, potențialul economic al relațiilor moldo-române nu este valorificat pe deplin. Investițiile românești în proiecte implementate în Republica Moldova sunt abia la început de cale, lipsindu-le dinamismul și ampoarea pe care ar putea-o atinge în cazul în care această direcție ar fi o prioritate reală în cooperarea bilaterală. Totodată, în România există o percepție solidă asupra faptului că sistemul de justiție din Republica Moldova este nesigur, iar investițiile românești nu sunt protejate satisfăcător, suferind atât din cauza unor interese monopoliste, de oligopol, cât și de existența unor scheme corupte, moștenire a regimurilor vechi. Putem prezice că această situație în care stau lucrurile va menține investițiile românești într-o stare de nesiguranță, de pre-start, în ciuda potențialului nevalorificat și a faptului că businessul privat din România, în calitate de partener comercial principal, ar putea avea o contribuție substanțială în transformarea structurilor și competitivității economiei din Republica Moldova.

Dimensiunea cooperării medicale în pandemie. România a jucat un rol decisiv pentru Republica Moldova în perioada pandemiei (2020-2021). Pe lângă asistența umanitară transmisă de statul român în adresa instituțiilor spitalicești din Republica Moldova, inclusiv loturile speciale de vaccinuri anti-Covid-19, echipament pentru spitale și chiar misiuni ale medicilor români, alocați pentru diverse activități de voluntariat în perioadele complicate ale pandemiei, România a transmis chiar o parte de doze

care i s-au alocat în cadrul Uniunii Europene prin acorduri-cadru încheiate de către statul român cu Comisia Europeană. Este de așteptat ca și în anul 2022 susținerea critică a statului român pe dimensiunea reducerii impactului devastator al pandemiei să continue, devenind o practică stabilă.

Dimensiunea cultural-educațională. Cooperarea bilaterală între instituțiile culturale, universitare și de creație a fost mereu una specială și de succes în relațiile dintre România-Republica Moldova, indiferent de temperatura relațiilor politice. S-a datorat acest lucru faptului că pe lângă dialogul politic existent între guverne, mediul academic, cultural, artistic, a menținut o via și durabilă colaborare umană, cu mult peste liniile directoare ale procesului politic. În plus, cetățenia română a unit malurile și procesele culturale, care a stimulat și cultivat sentimentul unei apartenențe naționale comune. Nici un fel de ostilități politice între Chișinău și București nu au putut submina identitatea națională și unitatea culturală a persoanelor care se identifică ca români în Republica Moldova, care depășesc astăzi peste 40% din cele 4 milioane de vorbitori de limbă română. În anul 2022, acest proces de auto-identificare ca români va continua, având o anumită cadență organică cu procesele demografice și politice din ambele state.

Contextul regional amenințător. Republica Moldova este parte a unei regiuni vulnerabile sub aspect geopolitic și geo-economic, învecinându-se cu Ucraina, amenințată de o nouă invazie militară, după anexarea Crimeii și escaladarea unor conflicte de secesiune în regiunile estice Donbas și Luhansk. Deși și-a înscris statutul de neutralitate în Constituție, pe teritoriul Republicii Moldova continuă să fie menținute trupe străine, fără acordul său oficial, iar Rusia continuă să finanțeze

existența unui regim separatist în stânga Nistrului, cu toate structurile și funcțiile unui pseudo-stat, pseudo-cetăteni, pseudo-legi, care continuă să funcționeze militar, economic și politic, ca o enclavă supusă scopului de a pune presiune asupra cursului european al Republicii Moldova. Pe plan regional, Rusia intră în anul 2022 într-o etapă periculoasă, care coincide cu 100 de ani de la înființarea URSS, în care elitele de la Kremlin ar putea intenționa să refacă cu forța un stat unional în hotarele sale de până la 1990. Militarizarea continuă a Mării Negre, după anexarea Crimeii și tentativele repetate de a prelua controlul asupra unor orașe ca Odesa, ca regiune mai largă în promontoriul Mării Negre, întărește sentimentul de instabilitate și turbulență într-o regiune deja tulburată. Nordul bazinului Mării Negre reprezintă astăzi principalul punct nevralgic al unor cercuri de instabilitate care poate afecta dramatic Europa, gata în orice moment să erupă într-un conflict militar. Ucraina este în epicentrul acestor tulburări geopolitice deoarece reprezintă miza politicii neo-imperialiste dictate de Kremlin. În actual context, Ucraina este un veritabil scut geografic de apărare pentru Republica Moldova, dar și o sursă de instabilitate, dacă rezistența să ar fi doborâtă printr-o serie de intervenții hibrid, combinate cu o ofensivă militară cu un grad înalt de probabilitate în actualele condiții. Însă, marea problemă constă în faptul că nu sunt clare capacitatele Kievlui de a face față unor agresiuni directe din partea Moscovei, iar incapacitatea de a frânge rezistența regimului separatist din Transnistria, ori de a-i limita capacitatea de funcționare, a menținut surse formidabile de amenințare în stânga Nistrului, care ar putea

fi folosite contra Republicii Moldova, în condițiile în care acest lucru va fi cerut de planurile militare rusești. Să nu uităm că la Tiraspol funcționează patru colegii militare, părți importante din echipamentul de luptă și muniții au fost transferate în depozitele armatei transnistrene, estimate la cca 10.000-12.000 de militari, iar militarizarea completă a zonei de securitate, trasată în urma Acordului de încetare a focului din 21 iulie 1992, ar permite trupelor separatiste active o invazie fulgerătoare în cazul unei invaziilor militare rusești. Să mizezi doar pe faptul că Ucraina va reuși să reziste în fața unor eventuale agresiuni rusești este similar cu „să lași în voia soții” asigurarea securității Republicii Moldova. Prin urmare, Republica Moldova trebuie să fie pro-activă în fortificarea securității sale statale.

În caz de tensiuni în regiune, Republica Moldova poate cu adevărat conta pe România. Aceasta se datorează caracterului relațiilor speciale dintre cele două, nu doar de vecinătate pe care au încercat-o să o imprime relațiilor moldo-române guvernările de stânga ale Republicii Moldova (dar și anumiți factori ai actualei guvernări). Indubitabil, Republica Moldova are nevoie de un acord politic special cu România în domeniul securității, nu doar în termeni militari, și nici de genul unui tratat politic de bază pe care și-l doreau agrarienii și comuniștii moldoveni; ci de un document fundamental care ar veni să aducă aportul României la garantarea securității statale și suveranității teritoriale a Republicii Moldova, bazat pe concepția „celor două state suverane românești”, formulată încă la începutul anilor 1990.

Regional:

Instituții pluraliste și conflicte teritoriale

Ion MANOLE, director executiv, Promo-LEX

Anul 2021 a fost marcat de o escaladare a amenințărilor de aplicare a forței și a unei posibile intervenții militare a Rusiei împotriva Ucrainei. Rusia aplică o tactică hibrid de destabilizare internă, folosindu-se de resurse/instrumente (levers & leverages), încercând să forțeze abdicarea la suveranitate a mai multor state independente, obținând în schimb acceptarea unui rol de patron geopolitic asupra întregului spațiu ex-sovietic. În cazul în care Rusia ar reuși să-și impună hegemonia, Ucraina, Georgia și Republica Moldova ar trebui să renunțe la aspirațiile de integrare în spațiul european și euro-atlantic, după modelul baltic, ajungând să graviteze ireversibil pe orbita geopolitică a Rusiei.

Evenimentele militare din estul Ucrainei, recuperarea controlului asupra administrației de la Minsk, utilizarea valurilor de emigranți pentru a destabiliza frontieră cu Polonia și Lituania în 2021 se vor extinde și în 2022, chiar dacă discuțiile vor părea că pe moment, mai mult sau mai puțin, satisfac pe toată lumea. Atacurile și amenințările vor căpăta noi și noi forme, prin aplicarea scenariilor mai vechi, însă adaptate de fiecare dată la noile circumstanțe. Propaganda și știrile false vor rămâne principala armă a războiului informațional. Chiar dacă vor fi înregistrate și anumite riposte, impactul acestora va diviza tot mai mult societatea și va crea probleme tot mai serioase în diverse state occidentale.

Pe plan intern, în lipsa alegerilor și în condițiile unei guvernări monocolor confortabile, anul 2022 va fi unul relativ liniștit și stabil politic.

Republica Moldova va rămâne total dependentă de relațiile dintre Vest și Est, accentuând calitatea sa de consumator de securitate regională și victimă sigură a războiului hibrid, care durează deja de 3 decenii. Republica Moldova cel mai probabil nu va fi atacată militar, fiind mult mai eficiente atacurile și provocările asupra sectoarelor sale vulnerabile, precum cel economic și/sau energetic. Anul 2021 a fost un an în care regimul de la Tiraspol și-a consolidat nesperat demult pozițiile. Sub protectoratul fondatorilor săi, Tiraspolul și-a păstrat controlul asupra surselor de venit și tuturor butoanelor sau fluxurilor financiare importante. În umbra relațiilor tensionate și a riscurilor unui război între Rusia și Ucraina, din cauza crizelor politice interne, Republica Moldova nu a fost capabilă în 2021 să avanseze în problematica transnistreană. Mai mult, contrar așteptărilor, noua guvernare nici nu a inițiat consultări asupra unei noi politici pe acest domeniu.

Mai grav, comportamentul pasiv și lipsa de reacție la unele situații creează impresia unei totale confuzii și lipsă de înțelegere a modului în care problemele legate de situația din stânga Nistrului pot sau trebuie abordate și rezolvate. Nu avem nicio certitudine că anul 2022 ar putea fi productiv pentru procesul de reglementare a problemei transnistrene sau că ar exista premise pozitive pentru ca Republica Moldova să-și asigure implementarea obiectivelor legate de întărirea securității naționale în regiunea de conflict. Din păcate, Republica Moldova rămâne ostatică a unor concepte perimate utilizate de

unii oficiali în reglementarea conflictului, iar acestea influențează și deciziile luate de către actualul guvern, influențează și contribuția redusă a partenerilor occidentali la căutarea unor soluții fezabile într-un format impracticabil de negocieri, în care Republica Moldova este clar dezavantajată, iar statutul participanților la negocierile "5+2" este inegal, asimetric și vetust. În absența unui efort de revizuire a politicilor sale de reintegrare, strategic și politic, actualul guvern va fi obligat să se miște strict defensiv, obligat să accepte adeseori acțiuni și provocări de nepermis, care ar putea să se reintensifice în contextul mai larg al presiunilor Rusiei asupra Ucrainei, operând ca niște vase comunicante.

La fel ca în anii precedenți, în condițiile în care lipsesc elementele descrise (viziunea, strategia, coordonarea etc.), probabil, că Chișinăul va fi forțat să își păstreze rolul de „pompier voluntar”, șovăind asupra unor acțiuni noi, consumându-și resursele modeste la rezolvarea unor probleme minore. Reacțiile confuze, întârziate sau lipsa acestora demască o oarecare frică, dar și absența unor personalități politice cu viziuni clare privind tratarea problemelor, abordarea subiectelor importante și luarea eficientă a deciziilor. De asemenea, autorităților le lipsește viziunea asupra faptului și modului în care ar putea și ar trebui abordate problemele privind drepturile și libertățile omului în stânga Nistrului. Deși există o serie de chestiuni importante, autoritățile constituționale de la Chișinău rămân indiferente sau neimplicate în eforturile

locuitorilor și cetățenilor din regiunea transnistreană, dar și ale societății civile de la Chișinău.

Garanțiile și aspectele privind drepturile și libertățile locuitorilor din estul Republicii Moldova ar trebui să capete un rol esențial și să nu mai fie abordate formal sau superficial. Drepturile omului nu pot fi negociate și nu sunt noțiuni abstracte. Mai ales, aceste realități nu pot fi ignorate dacă rata de încacerare în teritoriul necontrolat de Chișinău (435 de deținuți la 1.000 de locuitori), este cea mai mare din tot spațiul european (media europeană fiind de 103 la 1.000) și o depășește chiar și pe cea din Federația Rusă (356 la 1.000). În condițiile în care Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO) a emis deja 50 de Hotărâri în 78 de cauze transnistrene, constatănd lipsa garanțiilor minime în acest teritoriu, este de datoria autorităților constituționale de la Chișinău să preia inițiativa și să obțină executarea acestor Hotărâri în mod eficient, dar și să obțină garanții reale pentru toți locuitorii regiunii respective.

Dezlegarea acestui „nod” de probleme este un proces foarte complicat, însă nu imposibil de realizat. Anul 2022 poate oferi o șansă bună acestui proces în cazul în care autoritățile constituționale vor avea capacitatea să înțeleagă problemele sub toate aspectele lor și să implice în mod corect și democratic toți actorii relevanți, inclusiv locuitorii regiunii transnistrene, într-un proces de prioritizare și identificare a soluțiilor.

Perspective pentru sănătatea publică

Rodica GRAMMA, expert în politici de sănătate, IDIS „Viitorul”

Reformele esențiale bat pasul pe loc în sistemul de sănătate publică. Estimăm că în anul 2022 problemele sistemic se vor accentua, iar efectele lor vor deveni și mai presante. Foarte mulți pacienți, cei mai defavorizați fiind oamenii care locuiesc în spațiul rural, rămân a fi cu un acces limitat la serviciile medicale de calitate și în timpul util, din mai multe cauze, precum:

1. Emigrarea în continuare a lucrătorilor medicali va reduce și mai mult accesul populației la servicii de sănătate. Doar în ultimii cinci ani, sistemul național de sănătate publică a pierdut 645 de medici și 2.298 de angajați din cadrul personalului medical mediu, și doar în 2020, numărul medicilor s-a redus cu 158, iar cel al personalului medical mediu – cu 397 de specialiști. Abandonarea specialităților medicale în favoarea altor munci, dar și emigrarea lucrătorilor medicali în alte țări au lăsat multe instituții medicale fără cadre competente, mai ales înașara capitalei. În aceste condiții, pacienții trebuie să consume mai mult efort, timp și resurse pentru a obține asistență medicală de care au nevoie. Acest fapt accentuează și mai mult inechitațile deja existente pentru persoanele care locuiesc în zonele rurale, au venituri mici și manifestă un nivel scăzut de educație sanitară ca să înțeleagă necesitatea vizitelor profilactice la medic. Pentru mulți pacienți din localitățile rurale ale țării, din cauza lipsei de cadre medicale la nivel local, asistența medicală urgentă (ambulanța) va rămâne singura formă de contact cu personalul medical.

2. Vulnerabilitatea economică va afecta și mai mult sănătatea populației. Un studiu lansat în 2021 a determinat că în grupul persoanelor identificate cu câteva maladii cronice (40% din respondenții studiului), circa o treime sunt persoane din mediul rural care au menționat că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar (31%) și practic aceeași pondere se observă și pentru persoanele neîncadrate în cîmpul muncii (36%). Persoanele cu maladii cronice, neîncadrate în cîmpul muncii și din mediul rural, în mare parte, reprezintă grupurile de populație cele mai sărace. Ca urmare, pacienții se vor adresa la medic doar când vor ajunge în stări acute sau în faze avansate ale unor boli ce nu au fost prevenite la timp din cauza adresării întârziate. Făcând o comparație cu datele internaționale oferite de Organizația Mondială a Sănătății (OMS), observăm că pentru anul 2019 media țărilor UE pentru cheltuielile publice pentru sănătate este de 6,2% din BIP, iar a Republicii Moldova – 4,4%. Însă, în pofida creșterii cheltuielilor publice în timp și chiar dacă raportul cheltuielilor publice pentru sănătate față de PIB este relativ înalt conform statutului țării cu venituri medii joase (2,8%), cota plăților de buzunar pentru sănătate rămâne înaltă, la nivelul de 46% în 2016 (OMS, 2019). Este mai puțin de media pentru țările cu venituri medii joase (55,3%), dar peste valoarea medie pentru statele cu venituri medii înalte (39,6%) și statele UE (22,4%). Un studiu prezentat în 2020 a determinat că circa 17% dintre gospodăriile din țară au înregistrat niveluri catastrofale de cheltuieli

pentru sănătate pe parcursul unui an și aproape 7% din gospodării au fost împovărate sau sărăcite după achitarea plășilor de buzunar pentru sănătate. Adresarea la medicul de familie scade odată cu veniturile, pe când adresarea la medicii specialiști crește odată cu creșterea veniturilor. Luând în considerare că pandemia în ultimii doi ani a avut un impact semnificativ asupra situației financiare și bugetelor multor familii, respectiv, considerăm că acest fapt se va răsfrânge și asupra adresării populației la medici, în special menționând grupurile vulnerabile, precum pensionarii, persoanele neangajate și persoanele cu dizabilități.

3. Organizarea ineficientă a asistenței specializate va menține rate înalte ale deceselor ce pot fi evitate. Atestăm existența unor grave lacune în organizarea asistenței medicale specializate, care limitează accesul pacientului la serviciile medicale în timp util (respectarea „orei de aur”). Această lacună afectează în special pacientii cu accidente vasculare cerebrale acute (AVC) și boală coronariană acută, care sunt principala categorie de bolnavi expuși riscului de deces, depășind cu mult statistică medie pe plan european. Anual, în Republica Moldova, peste 20.000 de pacienți pierd lupta cu afecțiunile cardiovasculare, iar fiecare a patra persoană decedată a fost de vîrstă aptă de muncă. Această situație tragică se explică inclusiv și prin organizarea extrem de ineficientă și defectuoasă a sistemului de asistare a pacientului cu AVC și boală coronariană acută, în special a celor din regiunile rurale. De foarte multe ori, se pierde timpul important vital pentru pacient prin reținerea inutilă la diferite etape de asistență a pacientului, în instituții medicale de nivel raional, care nu au nici personal și nici capacitatea tehnică de a acorda asistență necesară. Însă, din cauza unor lacune în organizarea asistenței necesare, precum și a

adresării tardive la serviciile medicale, chiar și în municipiul Chișinău, unde există posibilitatea tratamentului corect și rapid al pacienților cu AVC și infarct miocardic acut, nu toate cazurile sunt tratate prin metodele contemporane (tratament endovascular, cardiologie intervențională etc.). Pentru a preveni decesul unor persoane apte de muncă, care pot fi tratate și recuperate, este necesar de a revedea de urgență traseul acestei categorii de pacienți, de organizat cât mai rapid înființarea și dotarea cu tehnologii necesare ale unor centre pentru urgențe cardiovasculare, în cel puțin, în regiunile de Sud și Nord ale țării. Este extrem de important de prevăzut o politică de asigurare cu personal medical calificat și finanțarea adecvată ale acestor structuri. De această decizie depinde salvarea a sute și chiar mii de pacienți, pentru care vor crește şansele de supraviețuire, va scădea rata complicațiilor și a gradului de dizabilitate. Este extrem de important de a defini această problemă cu statut priorității, de a identifica necesitățile implementării acestui proiect și de a iniția realizarea lui.

4. Rata scăzută de vaccinare va crește riscul apariției unor focare de maladii infecțioase. Constatăm cu îngrijorare reducerea ratei de vaccinare a copiilor, care contravine obligațiilor asumate prin Planul Național de Imunizări. Efectul imediat al acestei tendințe va crește riscul incidentei unor maladii imunodirijabile, cum sunt rujeola, rubeola, oreion, iar în condițiile pandemiei neîncheiate, aceasta va expune suplimentar copiii unor riscuri nepermise. De altfel, și rata mediocă de vaccinare Sars-Cov-2 va menține în 2022 probleme grave în sistemul de sănătate, invocând vulnerabilități de infectare și, în cele din urmă, o supraîncărcare a sistemului de sănătate publică.

5. Următorul val al pandemiei va crește gradul de surmenare a sistemului de sănătate. Nu trebuie să ignorăm probabilitatea următorului val de pandemie în varianta modificată „Omicron” a virusului, care are o viteză mult mai înaltă de răspândire. Chiar dacă evidențele susțin că această variantă virală provoacă o boală mai ușoară, infecțiozitatea extremă poate conduce la o explozie a numărului persoanelor infectate, cu suprasolicitarea peste măsură a medicilor și a instituțiilor medicale. Estimăm, în acest context, că în anul 2022 se va menține riscul epuizării psiho-emotională a lucrătorilor medicali din sistem, va continua să fie scăzut accesul la servicii medicale pentru pacienții cu alte maladii decât cei cu infecția Sars-Cov-2 și vor fi necesare surse financiare suplimentare pentru a face față necesităților unei presiuni în spitale. În opinia infecționiștilor, soarta acestei pandemii va depinde de modul în care evoluează virusul original prin mutațiile sale ulterioare. Totuși, reziliența unui sistem de sănătate publică se sprijină pe prevenire, educație publică, măsuri de limitare a situațiilor în care infecția se poate răspândi, prevenirea îmbolnăvirilor grave. Dar, nu mai puțin importantă este și dezvoltarea capacitaților spitalicești de a face față unui număr mare de pacienți în timp util, inclusiv al celor cu forme grave. Studiile științifice arată, fără tăgadă, că probabilitatea decesului și a formelor grave ale bolii COVID este mult mai mare pentru o populație nevaccinată, vaccinofobică. Astfel, prioritatea unuia din sistemul de sănătate în 2022 trebuie să fie dezvoltarea unor măsuri de sănătate publice ample, care să contribuie la creșterea încrederii populației în autoritățile și serviciile de sănătate, acceptarea măsurilor de protecție și prevenire, lupta cu fricile/fobiile, dar și cu prejudecăților existente la nivel de populație.

6. Mortalitate crescută ca consecință a doi ani de pandemie. Trebuie să recunoaștem că pandemia deja a lăsat amprente serioase asupra populației. Estimăm că în 2022 ne vom confrunta cu o rată sporită de mortalitate a unor pacienți rămași cu complicații post-COVID-19, cum sunt tromboze, fibroze pulmonare, colite, disbacterioze severe. Având și careva maladii concomitente, acești pacienți sunt expuși unor riscuri enorme în această perioadă complicată. În acest context, este nevoie ca sistemul de sănătate să acorde o atenție sporită tratamentelor de recuperare și monitorizare adecvată a pacienților post-COVID, în special în regiunile rurale, acolo unde populația este mai puțin norocoasă de a avea acces la serviciile medicale necesare față de capitală, în special cele de reabilitare.

O altă categorie de pacienți afectați grav în timpul pandemiei sunt cei care suferă de anumite maladii cronice, înfăra infecției Sars-Cov-2, și au fost în mod repetat amânați de medicii de familie și instituțiile specializate pe parcursul acestor doi ani, din cauza lipsei de timp, de spațiu ori de programări anulate în perioada serviciilor medicale la distanță. Constatăm, astfel, apariția unui număr tot mai mare de pacienți, care se adresează în stări decompensate la medici, cu complicații grave și unor boli cronice care nu au fost monitorizate și tratate corespunzător în pandemie. Creșterea accesului la serviciile medicale necesare acestor categorii de pacienți trebuie să fie o prioritate a acestui an, atât pentru instituțiile de asistență medicală primară, cât și pentru cele specializate. Estimăm o creștere a numărului de pacienți diagnosticăți cu boli avansate inclusiv ca urmare a faptului că activitățile de screening ori depistare timpurie a unor maladii nu au funcționat aproape de loc în timpul pandemiei. Astfel, în anul 2020 se constată o scădere cu 40% a depistării

cazurilor noi și a unor recidive de tuberculoză (1.760 de cazuri), comparativ cu 2019 (2.877 de cazuri). Statistica pentru 2021, de asemenea, arată o scădere a indicatorului (2.054 de cazuri).

Este evident că în această lungă perioadă de pandemie, mulți pacienți au ajuns în forme avansate de tuberculoză, lăsate fără tratament în instituții specializate. Considerăm acest fapt deosebit de îngrijorător și estimăm că în 2022 urmează să fie implementate o serie de măsuri urgente pentru a identifica și depista bolnavii de tuberculoză omiși de controalele și supravegherea sistemului de sănătate. O situație similară se referă și la maladiile oncologice. Dacă în 2019 testele citologice ale femeilor pentru depistarea cancerului de col uterin ajungea la 43%, în 2020 acest indicator a scăzut la 25%, revenind doar la 36% în 2021. În realitate, ținta stabilită de OMS este de 70%. Conform datelor Registrului Național de Cancer, numărul pacienților luați la evidență

oncologică în stadiu I-II de boală față de 2019 (4.045 de pacienți) a scăzut cu circa 25% în anul 2020 (3.011 pacient) și rămâne mai mic și în 2021 (3.302 pacient). Este constată că creșterea a cazurilor noi de tumori maligne depistate în stadiul IV, explicată prin adresarea întârziată la medic a pacienților. Evident, tratamentul acestor pacienți va fi mult mai complicat, mai costisitor și posibil, cu o evoluție mult mai tristă a bolii.³⁹

În concluzie, putem constata că sănătatea populației este puternic amenințată de disfuncțiunile actualului sistem de sănătate. Sunt necesare acțiuni urgente pentru cartografierea problemelor teritoriale și sistemicе și reformarea serviciilor și a resurselor alocate sănătății publice. Inclusiv, este importantă asumarea unor acțiuni coerente pentru asigurarea accesului populației la asistență medicală necesară, oferită calitativ, în timp util și conform necesităților fiecărui pacient.

Național:

Protecția consumatorului și perspectivele sectorului de energie

Ion MUNTEAN, expert în politici de energie, IDIS „Viitorul”

Criza energetică din a doua jumătate a anului 2021 a marcat teribil consumatorii de gaze din Republica Moldova. Creșterea galopantă a prețurilor pe piețele regionale de „spot” și „forward”, semnarea noului contract de gaze între gigantul rus SAD Gazprom și subsidiara sa locală, SA Moldovagaz, vor marca semnificativ piața locală de gaze naturale și electricitate, prevestind o serie de represiuni structurale și funcționale în acest domeniu sensibil în anul 2022. Notăm că Republica Moldova este parte semnatară a Tratatului Comunității Energetice (TCE) și a unui Acord de Asociere cu UE, care presupun obligația statului de a consolida reziliența instituțiilor din sectorul energetic, deopotrivă cu protejarea consumatorilor de energie și gaze naturale în eventualitatea unor crize. Este evident că nimici nu-și poate permite să modifice aceste angajamente după bunul său plac. În aceste condiții, anul 2022 va oferi o dimensiune temporală unor procese durerioase și complicate de căutare a unui nou echilibru între prețurile internaționale și prețul local la energia consumată, între schimbările din acest sector și impactul global al crizei, sub răspunderea decidenților politici.

Câteva evoluții notabile:

- În 2022 va fi deschis Biroul Secretariatului Comunității Energetice la Chișinău pentru a consolida competența și capacitatea instituțională a autorităților executive și regulatorii;

- Un audit public extern va fi făcut în activitatea SA Moldovagaz cu scopul de a raporta asupra modului în care au fost acumulate datoriile de către această companie în care RM deține 34,4% dintre acțiuni. Auditul este posibil după promulgarea legii nr.244 din 24 decembrie 2021 privind efectuarea auditului public extern în domeniul gazelor naturale;

- Un rol important în deescaladarea crizei energetice va apartine partenerilor externi, dar și calității în comunicarea publică pe subiectele sensibile pentru cetățeni, industriei locale, societatea civilă, în condiții de transparentă și încredere. Un rol cheie la implementarea agendei energetice îl vor avea acțiunile partenerilor externi în raport cu nevoile de dezvoltare ale Republicii Moldova.

În anul 2022, cele mai grave presiuni în sectorul energetic va fi răspunsul la creșterea prețului gazelor naturale. Prețul dublu obținut în octombrie din partea concernului SAD Gazprom va fi imposibil de menținut, considerând nivelul ridicat la prețul de achiziționare în trimestrul IV 2021 și trimestrul I 2022, comparativ cu cel utilizat pentru calcularea prețului de livrare către consumatorii finali. Nu credem că prețul de procurare al gazelor va scădea suficient de mult încât să compenseze devierile financiare înregistrate de către furnizorul de gaze naturale în luniile noiembrie 2021 – ianuarie 2022, estimate la cca 54 mil. USD, iar acest fapt ar putea impune furnizorul să solicite o

nouă creștere de prețuri din partea ANRE. Se va încerca evitarea situației din noiembrie 2021, în care SA Moldovagaz nu a dispus de resursele financiare proprii pentru a achita volumul de gaze naturale consumat în timp util, riscând deconectarea Republicii Moldova de la singura sursă de gaz existentă în acest moment. În ceea ce privește oferirea compensațiilor către consumatorii de gaze și energie termică de la sistemul centralizat, se impune o perfecționare a acestui mecanism din perspectiva țintirii celor mai vulnerabili consumatori. Astfel, resursele alocate pentru anul 2022 în sumă de aproximativ 1,6 miliarde de lei ar trebui să fie direcționate către consumatorii cei mai nevoiași, iar valoarea compensațiilor să crească pentru aceștia în situația în care vor ave loc noi majorări de prețuri.

Creșterea exponențială de prețuri la gazele naturale vor genera scumpiri de produse în lanț, în particular aceasta va influența produsele de consum zilnic și materialele de construcție. Majorarea prețurilor la principalele resurse energetice va stimula căutarea de investiții în proiecte de eficiență energetică, atât în sectorul public, cât și în cel privat. Deja observăm primele semnale. Sunt în proces de negocieri noi acorduri de finanțare de peste 100 de milioane de euro din partea Băncii Europene de Investiții, Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare, UE și Fondul Parteneriatului European de Est pentru Eficiență Energetică și Mediu (E5P) etc. O prioritate în anul 2022 ține de sporirea capacitatei de producție a energiei regenerabile, urmând ca autoritățile competente să acorde statut de „producători eligibili” viitorilor producători în domeniul regenerabil și să aprobe tarifele pentru generarea energiei electrice. Estimăm că din anul 2022 și până în 2025, ponderea energiei electrice regenerabile în consumul total de energie electrică va crește cu 20% în RM.

Schimbări importante urmează să aibă loc și la capitolul consolidării securității aprovisionării cu gaze naturale. În acest sens au fost inițiate modificări în legea cu privire la gaze naturale, astfel încât furnizorul de ultimă opțiune va fi obligat să asigure rezerve de gaze naturale echivalente consumului pe parcursul a două luni de iarnă. Totuși, această modificare va implica costuri mari la procurarea și stocarea gazelor. În plus, asigurarea acestor rezerve de gaze în vara anului 2022 ar putea fi neavenuță deoarece sunt premise, în acest moment, să se presupună că prețurile la gazele naturale nu vor scădea suficient de mult dacă cererea va fi încă mare pentru suplinirea rezervelor de către marii consumatori din regiune, epuizate încă acum doi ani.

Un alt eveniment care va marca situația sectorului energetic în anul 2022 ține de auditarea datoriei pentru gazele naturale, acumulată de malul drept față de concernul rus, SAD Gazprom, și elaborarea unui plan de rambursare eșalonată a datoriilor, inclusiv prin obiectivele stabilită de actualul guvern pentru anul 2022. Considerând complexitatea și sensibilitatea acestui subiect, estimăm drept nerealist obiectivul de a se ajunge la o rezolvare satisfăcătoare a problemei date în termenii stabilită. Astfel, părțile implicate în această discuție nu vor ajunge la o soluție în privința datoriei „odioase”, adică nerecunoscute de către autoritățile Republicii Moldova ca fiind o datorie legală, respectiv termenul pentru clarificarea acestui subiect să fie extins.

Și pe domeniul furnizării de electricitate, estimăm că în 2022 vor fi depuse eforturi sporite în vederea implementării Regulilor pieței energiei electrice, ceea ce ar putea facilita intrarea pe piață a unor noi furnizori, inclusiv din Ucraina. Mai mult, în vederea consolidării securității sistemului și

aprovisionării constante cu energie electrică, actualul guvern își propune să diversifice importul de energie electrică de la cel puțin doi furnizori: de la 30% la 70% sau de la 20% la 80%, în funcție de preț. La fel, urmează să fie lansate lucrările de accelerare a construirii interconexiunii /liniei electrice aeriene/ „Vulcănești-Chișinău”, care va asigura interconectarea sistemului electroenergetic Republica Moldova-România și, respectiv, cel european. Acest proiect este de o importanță magistrală pentru consolidarea securității electroenergetice a Republicii Moldova. Reieșind din experiența dării în exploatare a gazoductului „Iași-Ungheni-Chișinău”, dar și pentru a evita tergiversarea proiectului, considerăm imperativ să fie urgentată procedura de expropriere a terenurilor pe care urmează să fie executate lucrările de construcție a liniilor de înaltă tensiune.

Suntem convinși că actuala criză energetică va determina numeroase schimbări în structura consumului de energie, care vor încerca să identifice noi soluții de asigurare a

energiei, alternative viabile pentru gazele naturale de import. Cel mai probabil, această tendință ar urma să se întâmple în cadrul întreprinderilor producătoare din sectorul agroalimentar, unde sunt disponibile resurse alternative, deșeuri care ar putea fi valorificate în scopuri energetice.

O altă direcție de explorat ar putea fi cea de valorificare a deșeurilor menajere în scopuri energetice. La nivel de politici, previzionăm apariția unor convergențe pe domeniul schimbării climatice și evoluțiile recente de pe piața energetică a Republicii Moldova. Astfel, chiar și fără mari stimulente din partea decidenților politici, businessul se va orienta tot mai mult spre surse alternative/regenerabile, urmând ca tendință aspirațiile exprimate de către UE. În anul 2022, Republica Moldova urmează să elaboreze și să adopte un plan național integrat pentru energie și climă, care va pune un accent solid pe diversificarea echilibrată a surselor de energie și sporirea rezilienței consumatorilor la crize energetice.

Național:

Descentralizarea / politici teritoriale

Valentina CASIAN, primar al municipiului Strășeni, Asociația Orașelor / CALM

În anul 2022, Republica Moldova va trebui să ia niște decizii importante, chiar decisive în domeniul politicilor sale teritoriale. Indiscutabil, aceste decizii țin de continuarea procesului de descentralizare efectivă a puterii în stat, consolidarea și promovarea autonomiei și democrației locale ca valori europene de bază, creșterea calității serviciilor, într-un context politic în care păstrarea raioanelor de tip sovietic nu mai este opțiune nici pentru cetăteni, nici pentru guvernanța europeană. Actuala structură teritorială este dezechilibrată, nu ajută la creșterea eficienței în administrație și stagnează dezvoltarea regională.

Deși pare simplu la prima vedere, optimizarea organizării teritoriale ar putea da peste piedici neprevăzute, de natură politică și legată de implementarea deciziei politice. Din păcate, de mai mulți ani, guvernul central se face că proiectează modele de reformă administrativ-teritorială, dar mai mult prin birouri și coridoare ale puterii, păstrând o distanță rece de orice fel de consultări publice, ceea ce alimentează suspiciuni, interpretări și, evident, îngrijorări naturale. Îngrijorările noastre sunt că această manieră de a menține un subiect atât de important în termeni strict birocratici va crea frustrări și piedici, în ciuda meritelor evidente ale proiectului de reformă.

Sunt puțini adepti ai păstrării raioanelor chiar și printre cei mai clientelari susținători, dar lipsa de transparență și caracterul selectiv al actorilor consultați naște îndoieri. Ca primar

de oraș, consider că Republica Moldova trebuie să valorifice mult mai bine rolul orașelor în dezvoltarea economică, socială, culturală și regională. Anume orașele sunt poluri naturale de creștere, exercitând o influență organică asupra schimburilor comerciale, creșterii bunăstării cetățenilor și competitivității interregionale. Dar, pentru ca guvernanța locală să funcționeze eficient, acestea trebuie să se conduce de norme legale prietenoase, iar competențele și resursele acestora să fie armonizate în conformitate cu principiul subsidiarității. În Republica Moldova, lucrurile stau pe dos, iar dacă vorbim de veniturile alocate prin taxele locale autorităților de I nivel, inclusiv orașelor, atunci constatăm că există o povară uriașă pusă pe umerii primarilor și consiliilor locale: bani puțini ori dați pe criterii partizane, iar responsabilități administrative – cât mai multe și cât mai vagi, astfel încât autoritățile centrale să aibă mai tot timpul motive de a bloca activitățile acestor autorități alese de cetățeni prin alegeri libere.

În anul 2022 ar trebui să existe niște pași curajoși, imposibil de evitat, în vederea întăririi bazei fiscale la nivel local din simplul motiv că în 2023, an electoral pentru autoritățile locale, orice reforme făcute pe ultimii metri vor fi, fără îndoială, infuzate de populismul electoral. Constatăm anumite progrese pe domeniul autonomiei financiare cu începere din anul 2019, dar și în 2021; acestea se referă la alocarea a 100% din IPF autorităților locale de I nivel în anul 2019 (pentru orașe – 50%),

repartizarea resurselor fondului rutier (pentru anul 2022 – 100%), însă aceste mici rezultate au purtat un caracter limitat, izolat, sporadic, fără a întreba pe deplin sistemul actual al finanțelor publice locale.

Mai multe promisiuni vehiculate de concurenții electoralni la ultimele alegeri (2021) au rămas nerealizate, printre acestea se înscrise și promisiunea de a defalca o cotă parte din IPJ (impozitul pe venitul persoanelor juridice) către bugetele locale. Este prematur să vorbim în anul 2022 despre o dezvoltare comunitară liberă pentru că cele mai multe dintre orașele Republicii Moldova nu au acces la finanțări autonome, nici la bănci, nici la partenerii pentru dezvoltare dispuși să le ofere. Notăm în acest context că nivelul încrederii în autoritățile locale este puternic corelat de indicatorul satisfacției cetățeanului de calitatea serviciilor publice, asta înseamnă că și încrederea, de regulă înaltă, în autoritățile locale (pe locul 2 după biserică) se erodează constant, fără reformele de care avem nevoie³⁰.

Există, în opinia mea, premise pentru a avansa pe majoritatea direcțiilor prioritare pentru descentralizarea puterii în stat, dar nu se știe dacă în circumstanțele unei serii de crize concomitente, actuala guvernare poate guverna în mod efectiv aceste priorități, printre care să plaseze următoarele:

- Prioritizarea reformei administrației publice și descentralizării;
- Crearea unui cadru instituțional adecvat la nivel de Parlament și Guvern, în vederea asigurării implementării corespunzătoare a reformelor din domeniul descentralizării;
- Eficientizarea structurii administrativ-teritoriale, deciderea asupra unei soluții rationale și acceptabile politic;

- Asigurarea implicării reale și efective a autorităților locale în procesul decizional național, prin instituționalizarea unui mecanism efectiv de dialog permanent între autoritățile centrale și CALM;

- Elaborarea unei Foi de parcurs, a politicilor generice și instrumentelor pentru implementarea e-democrației/e-administrației publice;

- Identificarea și promovarea specializării inteligențe ale regiunilor/municipiilor în scopul promovării și susținerii competitivității și creșterii economice, concentrarea resurselor către zonele cu cel mai mare potențial de creștere, care ulterior vor difuza dezvoltarea asupra zonelor proxime, cât și revitalizarea economică și socială a orașelor mici.

Descentralizarea, autonomia locală și dezvoltarea serviciilor publice locale pentru a fi cât mai accesibile pentru cetățeni trebuie să devină deziderate ale Republicii Moldova. Implementarea soluțiilor de e-Guvernare în acest sens poate oferi un impuls nou domeniului de servicii publice și guvernare locală, oferind cetățenilor posibilitatea de a-și valorifica drepturile și a accesa serviciile publice mult mai ușor, eficient și ieftin. Totodată, guvernarea electronică este văzută drept abordare pentru creșterea încrederii dintre guverne și cetățeni, permitând implicarea cetățenilor în procesele de politici publice și promovând un guvern deschis și responsabil.

Numeroase aspecte ale schimbărilor realizate în administrație pe acest domeniu rămân încă fragile și fragmentate. Sustenabilitatea a fost adesea compromisă de lipsa liderismului în domeniu, voință politică, birocrație, rezistență, lipsa de instrumente. Este resimțită absența unei conduceri de nivel superior profesioniste, imparțiale, care să îndrumă procesul de modernizare, dezvoltare

a potențialului uman, de schimbare a culturii administrative, pentru o administrare eficientă. Este necesară punerea în aplicare a unor strategii eficace de atragere a persoanelor competente, de asigurare a transferului de cunoștințe, de oferire a unor posibilități de dezvoltare a personalului din instituțiile publice și de modernizare a actului de guvernare în întregime, în care mediul digital va avea un rol important.

Dezvoltarea echilibrată în regiuni cu integrarea principiilor de competitivitate teritorială. La moment, Republica Moldova continuă să fie dominată de avansarea modelului monopolar de dezvoltare, caracterizat de concentrarea disproportională a resurselor și bunăstării în municipiul Chișinău, pe fundalul marginalizării crescânde a regiunilor periferice. În prezent, Produsul Regional Brut/locitor în municipiul Chișinău este de 5 ori mai mare decât în regiuni, fapt ce atrage după sine afectarea indicatorilor medii de calitate a vieții cetățenilor, creând premise pentru perpetuarea migrației externe și interne. Cele 6 municipii cu potențial de a deveni poli regionali nu corespund criteriilor minime definite de lege, care ar funcționa ca poli de creștere regională. Se atestă decalaje sesizabile de finanțare (internă și externă) pentru localități, cât și decalajul enorm dintre resursele mobilizate și necesitățile reale ale comunităților cu cel mai mare potențial de creștere.

Anul 2022 va sta sub semnul multiplelor tensiuni în societate. Lipsa de viziune strategică asupra unui plan de reforme, discrepanța dintre Programul de guvernare și Planul de acțiuni al Guvernului pe partea de descentralizare și autonomie locală, confuzia totală pe domeniul reformei administrației publice, reformei administrativ-teritoriale, erorile comise la elaborarea Politicii bugetar-fiscale, deprofesionalizarea accentuată a serviciului public, lipsa unei conlucrări cu administrațiile locale, a unei tendințe de dezvoltare a comunicării instituționale cu autoritățile locale, în pofida tuturor Recomandărilor CALR al CoE, explicațiile confuze ale guvernului la mai multe subiecte ce vizează autoritățile locale, vulnerabilitățile interne majore – sunt exemple concrete, acțiuni ce vor avea efecte negative asupra livrabilelor guvernării în anul 2022.

Reamanierile în instituțiile centrale vor afecta în continuare implementarea proiectelor majore, acestea sunt privite de către autoritățile locale și cetățeni ca un moft și nu o necesitate în condițiile unora care sunt la distanță de anilumină de a înțelege unde au nimerit, iar partenerii externi se vor confrunta cu un rezultat incert. Se va crea o incertitudine în oferirea granturilor și finanțărilor externe. În situația când rezultatul celor declarate nu este unul palpabil pentru cetățeni, autorități locale, acestea vor da dovdă de nerăbdare, iar încredere în actuala guvernare centrală se va reduce semnificativ.

Referințe bibliografice

¹ George Kennan, The Sources of Soviet Conduct, July 1947. [The Sources of Soviet Conduct | George Kennan | Foreign Affairs](#)

² Evan E. Hillebrand. Deglobalization Scenarios: Who Wins? Who Loses?

https://www.uky.edu/~ehill2/dynpage_upload/files/DeglobalizationScenarios.pdf; The Losers of Deglobalization

Foreign Affairs, [Pierpaolo Barbieri](#). Why States Should Fear the Closing of an Open World. November 13, 2016.

³ Nadege Rolland, The National Bureau of Asian Research. Aprilie 27, 2020, A “China Model”? Beijing’s Promotion of Alternative Global Norms and Standards. <https://www.nbr.org/publication/a-china-model-beijings-promotion-of-alternative-global-norms-and-standards/>

⁴ The Logic of Political Survival, MIT Press, 2003, Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson.

⁵ <https://www.cnbc.com/2021/12/23/covid-4-charts-show-current-state-of-pandemic-heading-into-2022.html>

⁶<https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

⁷ OTSC, Organizația Tratatului pentru Securitate Colectivă (ОДКБ) a primit anterior solicitări de intervenție, inclusiv din partea Armeniei (2020) și Kyrgyzstanului (2006), pe care nu le-a dat curs.

⁸<https://www.bbc.com/news/world-58564837>

⁹ Politico, January 7, 2022, Charles Michel declares 2022 ‘year of European defense’

<https://www.politico.eu/article/charles-michel-declares-2022-year-of-european-defense/>

¹⁰ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

¹¹ [Von der Leyen rides two horses on EU defence – EURACTIV.com](#)

¹² Charles Michel declares 2022 ‘year of European defense, Politico. October 2, 2021.

<https://www.politico.eu/article/charles-michel-declares-2022-year-of-european-defense/>

¹³ UE a lansat procesul de elaborare a Compasului în Noiembrie, 2020, implicând INTCEN (Centrul UE de Securitate), (INTCEN), EUMS (Cartierul General Militar al UE), care-au dezvăluit și evaluat riscurile de securitate pentru UE până în anul 2030. Compasul nu substituie Strategia Globală a UE, ci o actualizează și o planifică. European External Action Service, ‘Memo - Questions and Answers: Threat Analysis - a Background for the Strategic Compass’, 20 November 2020 (https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89049/questions-andanswers-threat-analysis---background-strategic-compass_en).

¹⁴ Borrell Fontelles, J., ‘Europe cannot afford to be a bystander in the world. We need a “Strategic Compass”, 10 October 2021 (https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/105369/europe-cannot-afford-be-bystander-world-we-need-strategic-compass_en). See also Koenig, N., ‘The EU’s Strategic Compass for Security and Defence: Just another paper?’, Policy Paper, Hertie School/Jacques Delors Centre, 10 July 2020 (https://hertieschool-f4e6.kxcdn.com/fileadmin/2_Research/1_About_our_research/2_Research_centres/6_Jacques_Delors_Centre/Publications/20200710_Strategic_Compass_Koenig.pdf).

¹⁵ Heritage Foundation, Europe Strategic Autonomy Fallacy, October, 2, 2021.

<https://www.heritage.org/europe/commentary/europe-s-strategic-autonomy-fallacy>

¹⁶ EU-US To Start New Defense And Security Dialogue In Early 2022. Euroactiv, 2 decembrie, 2021.

<https://www.eurasiareview.com/04122021-eu-us-to-start-new-defense-and-security-dialogue-in-early-2022/>

¹⁷ The EU is Russia’s biggest trade partner, accounting for about 37% of the country’s total trade with the world in early 2020, according to the European Commission. Russia was also the origin of about 25% of the bloc’s oil imports. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-09/europe-frets-about-economic-hit-if-russia-is-sanctioned-heavily>

¹⁸ Desk Russie, 30.12.2021, <https://en.desk-russie.eu/2021/12/30/what-does-the-russian-ultimatum.html>

¹⁹ Articolul 10 din Tratatul Alianței prevede că orice stat european poate adera la alianță dacă poate “contribui la securitatea colectivă a spațiului nord-atlantic”.

https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

²⁰ În mai 1997, Rusia a semnat un Act Fondator privind relațiile reciproce de cooperare și securitate Rusia-NATO, în ajunul extinderii alianței pentru a include statele baltice și alte state central-europene, fosta sateliți ai Pactului de la Varșovia.

-
- ²¹ Oficiul Russtrat susține că inițiativa rusească î-ar ajuta pe "americanii" să părăsească liniștiți Europa Centrală și de Est pentru că amenințarea formulată clar de statul rus ar obliga SUA să evite pe viitor de a mai intra în mările noastre (Marea Neagră, Baltică, Barenț, Ohotsk), să suspende zborurile bombarierelor sale, să lichideze bazele din Japonia și alte țări limítrofe.
- ²² <https://www.politico.eu/article/russia-nato-vladimir-putin-ukraine/>
- ²³ Foreign Affairs, Dmitri Trenin, December 28, 2021, What Putin Really Wants in Ukraine Russia Seeks to Stop NATO's Expansion, Not to Annex More Territory.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2021-12-28/what-putin-really-wants-ukraine>
- ²⁴ Atlantic Council, 5 mai, 2021. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-impact-of-western-sanctions-on-russia/> ; U.S. Sanctions on Russia Updated January 17, 2020, <https://sgp.fas.org/crs/row/R45415.pdf>
- ²⁵ Containment Beyond the Cold War: How Washington Lost the Post-Soviet Peace. M. E. Sarotte, November/December 2021, https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2021-10-19/containment-beyond-cold-war?utm_medium=social&utm_source=twitter_posts&utm_campaign=tw_daily_soc; Interview with McFaul, The Yale Review of International Studies, Toward a "Grander Strategy of Containing Putin's Russia": Ambassador Michael McFaul on Engagement and Containment in a New Era of Great Power Competition. <http://yris.yira.org/comments/5314?fbclid=IwAR0CFJwvBSQASsX-vdf3TFi-fTTMxOZ1TfAMyNy32GBocqPCecDSSDLoVt0>
- ²⁶ Wolfgang Ischinger, 31.12.2021, MSC, Russia, NATO and Us: Will our search for a European security order end in war?
<https://securityconference.org/en/news/full/russia-nato-and-us-oped-ischinger>
- ²⁷ Washington Post, December 2, 2021, https://www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecdf7a2ad_story.html
- ²⁸ Vzglead, 20.12.2021,
- ²⁹ Spiegel International, 14.01.2022. Link: <https://www.spiegel.de/international/europe/the-ukraine-crisis-nato-insiders-fear-attack-on-multiple-fronts-a-6c6865ba-a6be-4f7c-a7e8-8a7611a2cdad>
- ³⁰ <https://www.autonomia-locala.info/post/sondaj-iri-autorit%C4%83%C8%9Bile-locale-sunt-%C3%AEn-topul-%C3%AEcrederii-popula%C8%9Biei>

Adresa de contact:

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”
str. Iacob Hîncu 10/1, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 22 18 44, Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org, office@viitorul.org